

Handreiking
Kwaliteit Landschap

2006-

Voor provincies
en gemeenten

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding	5
1.1 Waaron is de Handreiking Landschap gemaakt?	5
1.2 Wat is de Handreiking Landschap?	5
1.3 Proces	5
1.4 Leeswijzer	6
Hoofdstuk 2. Beleid en sturing	7
2.1 Vraag vanuit de provincies	7
2.2 Het algemene landschapsbeleid	7
2.3 Antwoord vraag 1. Duidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden	9
Hoofdstuk 3 Kwaliteit	19
3.1 Vragen vanuit de provincies	19
3.3 Antwoord vraag 2. Aanpak voor landschap ontwikkelen met kwaliteit	22
3.4 Antwoord vraag 3. Aanpak voor stimuleren gemeenten	26
3.5 Beschikbare informatie en lopende acties	27
Hoofdstuk 4. Financiering	29
4.1 Vragen van de provincies	29
4.2 Visie Rijk, rijksinstrumenten en rijksmiddelen	29
4.3 Antwoord vraag 4. Geld voor uitvoering van kleinschalige projecten en beheer landschap	33
4.4 Antwoord vraag 5. Financiering in rood-voor-groen projecten	36
4.5 Beschikbare informatie en lopende acties	38
Hoofdstuk 5. Wet- en regelgeving	41
5.1 Vragen vanuit de provincies	41
5.2 Rijksregelingen, wetten en instrumenten	41
5.3 Antwoord vraag 6. Europese en internationale instrumenten	46
5.4 Antwoord vraag 7. Toegankelijker en eenvoudiger regelgeving	48
5.5 Antwoord vraag 8. Naar een landschapsgericht bestemmingsplan	49
5.6 Bestaande informatie en lopende acties	51
Hoofdstuk 6. Agendering	53
6.1 Vragen van de provincies	53
6.2 Visie en inzet van het Rijk	53
6.3 Antwoord vraag 9. Aanpak voor prioriteitsverhoging landschap	55
6.4 Antwoord vraag 10. De marktwaarde van groen	55
6.5 Beschikbare informatie en lopende acties	56
Bijlage 1 Algemene kernkwaliteiten	58
Bijlage 2 Specifieke kernkwaliteiten en rijksbeleid voor gebieden en thema's	62
Bijlage 3 Begrippen	69
Bijlage 4 Methodieken	74
Bijlage 5 Best practices landschap	78
Bijlage 6 Kaart Landschap in Nota Ruimte, AVP en ARC	83
Bijlage 7 Adressen en websites	84

Landelijk wonen

Inleiding

1.1 Waarom is de Handreiking Kwaliteit Landschap gemaakt?

In de Nota Ruimte en de Agenda Vitaal Platteland staat dat het Rijk de ontwikkeling van landschap met kwaliteit wil stimuleren en faciliteren met een Kwaliteitsagenda Landschap. Deze zou het volgende omvatten:

- de manier waarop de vier kernkwaliteiten uitgewerkt kunnen worden;
- voorbeelden;
- methodieken .

In gesprekken van Rijk en provincies is gebleken dat er wel behoefte is aan een handreiking, maar dat deze behoefte niet één op één overeen komt met de opzet uit Nota Ruimte en Agenda Vitaal Platteland. In een interactief proces met de provincies is nagegaan waar de vragen liggen (zie paragraaf 1.3).

In Nota Ruimte en Agenda Vitaal Platteland is onderscheid gemaakt in :

- generiek landschapsbeleid voor heel Nederland;
- aanvullend specifiek landschapsbeleid voor gebieden met bijzondere landschappelijke waarden, zoals de twintig Nationale Landschappen.

In de Handreiking Kwaliteit Landschap wordt het generieke landschapsbeleid handen en voeten gegeven. Het doel is om provincies en gemeenten te stimuleren om de (basis)kwaliteit van het landschap te behouden, te versterken en te ontwikkelen.

Voor (landschaps)architectuur en cultuurhistorie (Belvedere) is het kwaliteitsdenken uitgewerkt in het Actieprogramma Ruimte en Cultuur (ARC). Deze handreiking voor het algemene land-

schapsbeleid put zo nodig en zo mogelijk uit het specifieke landschapsbeleid én het ARC.

1.2 Wat is de Handreiking Kwaliteit Landschap ?

De *Handreiking Kwaliteit Landschap* geeft antwoord op tien door de provincies geformuleerde vragen. Deze vragen gaan over rollen en verantwoordelijkheden, hoe in de praktijk rekening gehouden kan worden met landschap, gebruik van kernkwaliteiten, financiering, wet- en regelgeving en agendering. Per vraag wordt ook de visie en het beleid van het Rijk beschreven.

In de maatschappij blijkt behoefte te bestaan aan vernieuwing van het landschapsbeleid. Het Rijk wil daarvoor naast de Handreiking Kwaliteit Landschap een *Agenda Kwaliteit Landschap* uitbrengen. In deze agenda worden, op basis van toekomstige opgaven en transformaties mogelijk, nieuwe instrumenten voor het landelijk gebied voorgesteld. De Agenda Landschap is nog in ontwikkeling.

De Handreiking Kwaliteit Landschap en de Agenda Kwaliteit Landschap en mogelijke daaropvolgende producten vormen samen de *Kwaliteitsagenda Landschap*.

In de losbladige map kunnen nieuwe onderdelen worden toegevoegd.

1.3 Proces

De Ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en van Volkshuisvesting (LNV), Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) hebben de Handreiking Kwaliteit Landschap samen gemaakt. Bij de start van het project hebben beide ministeries de behoef-

ten, vragen en tips verzameld bij provincies, gemeenten en de Raad voor het Landelijk Gebied en weergegeven in een groslijst. Provinciale medewerkers hebben uit deze groslijst tien prioritaire vragen gekozen waarbij zij de hulp van het Rijk nodig hebben. Een belangrijke vraag was bijvoorbeeld hoe de provincies de gemeenten kunnen stimuleren om landschap te ontwikkelen met kwaliteit. Er wordt veel waarde gehecht aan goede praktische voorbeelden. In de tekst zijn een aantal voorbeelden beschreven, in bijlage 5 is een lijst van voorbeelden opgenomen. Tevens zijn in de Handreiking duo-foto's opgenomen die laten zien waar wel of geen aandacht aan kwaliteit is besteed. De provincies hebben nadrukkelijk aangegeven geen sterke behoefte te hebben aan de uitwerking van kernkwaliteiten, referentielandschappen en extra onderzoek, tenzij dit ondersteunend is aan een van de geselecteerde prioriteiten.

Na de selectie heeft het Rijk de tien vragen nader uitgewerkt. Dit heeft geresulteerd in antwoorden en een overzicht van beschikbare informatie en lopende acties. De tien vragen zijn de rode draad in deze handreiking en worden in vijf hoofdstukken beantwoord. De provincies en het Rijk zijn geconsulteerd over het eerste en tweede concept van deze handreiking. De hieruit voortgekomen informatie is verwerkt.

1.4 Leeswijzer

Elk hoofdstuk begint met de vragen van de provincies, geplaatst in de context van het beleid. Daarna volgt een paragraaf met de visie of inzet van het Rijk. Dan worden de vragen van de provincies beantwoord. Aan het eind van elk hoofdstuk worden de beschikbare informatie en lopende acties op een rij gezet. Door de tekst heen staan praktijkvoorbeelden, die laten zien wat er mogelijk is met de bestaande wet- en regelgeving. Bijlage 5 bevat een overzicht van 'best practices'.

De tien prioritaire vragen van de provincies

Hoofdstuk 2. Beleid en sturing

Vraag 1. *Welke rollen en verantwoordelijkheden hebben rijk, provincie, gemeenten, waterschappen, particuliere ontwikkelaars en andere partijen?*

Hoofdstuk 3. Kwaliteit

Vraag 2a. *Hoe kan het landschap ontwikkeld worden met kwaliteit als uitgangspunt?*

Vraag 2b. *Hoe kan het Rijk hiervoor zelf het goede voorbeeld geven?*

Vraag 3. *Hoe kan de provincie het ontwikkelingsgericht denken en ontwerpen met landschapskwaliteit stimuleren bij de gemeenten?*

Hoofdstuk 4. Financiering

Vraag 4. *Hoe kan het 'financiële gat' gedicht worden tussen beleid en uitvoering?*

Vraag 5. *Hoe kunnen rood-voor-groen projecten bijdragen aan een sluitende financiering?*

Hoofdstuk 5. Wet- en regelgeving

Vraag 6. *Welke andere instrumenten, inclusief Europese instrumenten, zijn beschikbaar voor het verbeteren van de kwaliteit van het landschap (internationale vergelijking)?*

Vraag 7. *Hoe kan de regelgeving toegankelijker en eenvoudiger gemaakt worden?*

Vraag 8. *Hoe kan een bestemmingsplan meer landschapsgericht zijn?*

Hoofdstuk 6. Agenderen

Vraag 9. *Hoe kan landschap - net als water - de prioriteit krijgen die het verdient?*

Vraag 10. *Wat is de waarde van groen? Anders gezegd: hoe kan groen worden vermarkt?*

Beleid en sturing

2.1 Vraag vanuit de provincies

De provincies hebben een prioritaire vraag gesteld over beleid en sturing.

Vraag 1. *Welke rollen en verantwoordelijkheden hebben Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, particuliere ontwikkelaars en andere partijen?*

Het kabinet vat haar nieuwe sturing samen met de slogan ‘decentraal wat kan, centraal wat moet’. De Nota Ruimte en de Agenda Vitaal Platteland sluiten aan bij deze nieuwe sturingsfilosofie. De provincies geven aan dat zij behoefte hebben aan duidelijkheid over het rijksbeleid en de rolverdeling bij de nieuwe sturingsfilosofie.

Nota Ruimte

“Het nationaal ruimtelijk beleid voor water en groene ruimte richt zich op borging en ontwikkeling van natuurwaarden, de ontwikkeling van landschappelijke kwaliteit, en van bijzondere, ook internationaal erkende, landschappelijke en cultuurhistorische waarden.”

3.4.4. Landschap

“De verantwoordelijkheid voor de basiskwaliteit van het landschap ligt bij provincies en gemeenten. Voor ruimtelijke plannen is één van de doelen om te ‘ontwikkelen met kwaliteit’. Het Rijk heeft hierbij een stimulerende en faciliterende rol. Het Rijk toetst of de provincies in de streekplannen aandacht hebben besteed aan de landschappelijke kwaliteit. Bij deze toetsing van de landschappelijke kwaliteit gaat het om behoud en waar mogelijk versterking van de kernkwaliteiten met betrekking natuur, architectuur en cultuurhistorie, de

gebruikswaarde (inclusief toeristisch-recreatieve voorzieningen en ontsluiting) en de belevingswaarde van het landschap.

Het is belangrijk dat landschappelijke kwaliteit ook buiten de Werelderfgoedgebieden en de Nationale Landschappen expliciet wordt meegenomen. Het betreft hier zowel behoud, versterking en vernieuwing van landschappelijke kwaliteit, als een adequate borging van de gewenste kwaliteiten. Meer aandacht voor het ontwerp is hier onlosmakelijk mee verbonden. Een goede doorwerking van het provinciale beleid en een bijbehorende adequate borging is essentieel, omdat ruimtelijke afwegingen op gemeentelijk niveau een zeer grote invloed hebben op de kwaliteit van het landschap. Het Rijk stimuleert “ontwikkelen met kwaliteit” door een “Kwaliteitsagenda” te publiceren als uitwerking van de kernkwaliteiten waarop kan worden gelet.”

2.2 Het generieke landschapsbeleid

Het landschap heeft belangrijke waarden voor de samenleving. De verschillende landschappen hebben een eigen identiteit en kwaliteit en vertegenwoordigen belangrijke cultuurhistorische, architectonische, ecologische en gebruikswaarden. In de Nota Ruimte en de Agenda Vitaal Platteland heeft het Rijk aangegeven het Nederlandse landschap in al zijn diversiteit voor de toekomst te willen behouden en ontwikkelen. De kwaliteit van het landschap verdient een volwaardige plaats in ruimtelijke afwegingen. Het gaat daarbij om algemene landschappelijke, natuurlijke, culturele, cultuurhistorische en belevingswaarden. Dit uitgangspunt hangt nauw samen met de lagenbenadering en met water als een structurerend principe in het ruimtelijk

beleid en kan de landschapskwaliteit versterken.

Lagenbenadering

We kunnen ons de ruimte voorstellen als opgebouwd uit drie 'lagen': ondergrond (water, bodem en het zich daarin bevindende leven), netwerken (alle vormen van zichtbare en onzichtbare infrastructuur) en occupatie (ruimtelijke patronen als gevolg van menselijk gebruik). Elke laag heeft invloed op de ruimtelijke afwegingen en de keuzen voor de andere lagen.

Op 1 november 2005 is in Nederland de Europese Landschaps Conventie (ELC) van kracht geworden. Hiermee erkent Nederland het landschap als essentieel onderdeel van de leefomgeving van mensen, als uitdrukking van de diversiteit van hun gezamenlijke cultureel en natuurlijk erfgoed, en als grondslag van hun identiteit.

Europese Landschapsconventie (ELC)

“Het landschap is van groot algemeen belang op het gebied van cultuur, ecologie, milieu en de maatschappij. Het is een hulpbron die de economische bedrijvigheid bevordert. De bescherming, het beheer en de inrichting van het landschap kan werkgelegenheid opleveren.

Het landschap levert een bijdrage aan de vorming van plaatselijke culturen en het vormt een wezenlijk onderdeel van het natuurlijke en culturele erfgoed van Europa, dat bijdraagt aan het welzijn van de mens en de instandhouding van de Europese identiteit“.

Het cultuurlandschap moet opnieuw een belangrijk uitgangspunt vormen voor de (her)inrichting van het Nederlandse landschap. Hierdoor blijft de variatie in beelden van stad en land behouden. Waar nodig kunnen deze worden versterkt en waar mogelijk hersteld. Het gaat niet om 'bevrozing' van ontwikkelingen. Door bij de afweging van de ruimtevragen volwaardig rekening te houden met alle kwaliteiten kan het landschap juist worden ontwikkeld en verbeterd. Dit geldt zowel binnen als buiten de Nationale Landschappen en Werelderfgoedgebieden.

Zo kan de kwaliteit van het landschap meegroeien met veranderingen.

Het gaat zowel om behoud, versterking en vernieuwing van de landschappelijke kwaliteit, als om een adequate borging van de gewenste kwaliteiten, gebaseerd op een goed evenwicht tussen ecologische, economische en esthetische aspecten van het landschap. Meer aandacht voor het ontwerp is hier onlosmakelijk mee verbonden.

Een goede doorwerking van het provinciale beleid en een bijbehorende adequate borging is essentieel, omdat ruimtelijke afwegingen op gemeentelijk niveau een zeer grote invloed hebben op de kwaliteit van het landschap. Het Rijk vraagt provincies en gemeenten bij de inrichting en beheer zodanige condities te scheppen dat ontwikkelingen gepaard gaan met een toename van de landschappelijke kwaliteit en daarbij de kernkwaliteiten te betrekken en nader uit te werken.

Voor de ontwikkeling van algemene waarden van het Nederlandse landschap zijn de algemene kernkwaliteiten van belang:

- de natuurlijke kwaliteit;
- de culturele kwaliteit;
- de gebruikskwaliteit;
- belevingskwaliteit.

Deze kernkwaliteiten moeten zich in een kenmerkende samenhang kunnen ontwikkelen in landschappen en landschappelijke eenheden. In bijlage 1 wordt nader ingegaan op de vier kernkwaliteiten.

De Nota Ruimte bevat ook nog landschapsbeleid voor bepaalde gebieden en thema's. Het gaat om de Nationale Landschappen, de regionale uitwerkingen voor Noordzee, Kust, IJsselmeer, Zuidwestelijke Delta en om thema's als het natuur, landbouw, en energiebeleid. Bijlage 2 (specifieke kernkwaliteiten en rijksbeleid voor gebieden en thema's) en bijlage 6 (kaart Landschap in Nota Ruimte, AVP en ARC) verduidelijken dit.

Het Actieprogramma Ruimte en Cultuur; architectuur- en Belvederebeleid 2005-2008, is uit-

gebracht in samenhang met de Nota Ruimte en de daarmee verbonden sectorale beleidsnota's. De acties hebben betrekking op de daar geformuleerde ruimtelijke opgaven en sluiten aan bij de uitvoeringsprogramma's van de zeven betrokken departementen (OCW, VROM, LNV, EZ, BuZa, V&W, Defensie). Ze bestrijken stad en land, wegen en water, ook in onderlinge samenhang.

De acties benadrukken het belang van interdisciplinair ontwerpend onderzoek op ieder schaalniveau: van de cultuurlandschappen van het Groene Hart en het Rivierengebied tot aan de interieurs van ambassades en het Nieuwe Rijksmuseum.

Het Actieprogramma bundelt het architectuur- en Belvederebeleid en zorgt voor een meer complete en consistente inbreng vanuit het cultuurbeleid en het ruimtelijke beleid. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor de architectuur- en erfgoedinstellingen die in het kader van de Cultuurnota worden gesubsidieerd. Het Rijk is geen initiatiefnemer voor de uitvoering van de meeste ruimtelijke ontwikkelingen. Dit zijn de decentrale opdrachtgevers en marktpartijen. Het Rijk stimuleert hen om de culturele component bij ruimtelijke opgaven te versterken. In het ARC zijn verschillende (voorbeeld) projecten geformuleerd, die de landschappelijke kwaliteit beogen te versterken. De meeste van deze projecten worden genoemd bij de lopende acties in deze handreiking. Deze 'overlap' geeft aan dat de genoemde projecten zowel relevant zijn voor het integrale architectuur- en Belvederebeleid als voor het algemene landschapsbeleid.

2.3 Antwoord vraag 1. Duidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden

Vraag 1. *Welke rollen en verantwoordelijkheden hebben het Rijk, de provincies, gemeenten, waterschappen, particuliere ontwikkelaars en andere partijen*

De sturingsfilosofie 'decentraal wat kan, centraal wat moet' maakt een onderscheid tussen verantwoordelijkheden van het Rijk en van anderen. Het Rijk is verantwoordelijk voor de

ationale ruimtelijke hoofdstructuur en voor projecten van nationaal belang. Gemeenten en provincies zijn verantwoordelijk voor de basis-kwaliteit van het landschap. Zij en andere partijen, zoals marktpartijen en maatschappelijke organisaties, zijn nauw betrokken bij veel concrete kwesties en kennen de landschappelijke kwaliteiten het beste.

Rollen voor alle overheden

- *Het belang van kwaliteit van het landelijk gebied nadrukkelijk uitdragen, door meer te communiceren en draagvlak te verwerven.*
- *Ontwikkelen van bewustwording en kennisontwikkeling bij bestuurders en ambtenaren van provincies en gemeenten.*
- *De publieke discussie over kwaliteit op het platteland op gang brengen.*
- *Enthousiasmeren, stimuleren en faciliteren dat het beleid voor kwaliteit uitgevoerd wordt.*
- *Opkomen voor de doelen die ze zelf gesteld hebben: bestuurders moeten 'Nee' kunnen zeggen, ook tegen lagere overheden.*

(Tijd voor kwaliteit, 2005. Advies van de Raad voor het Landelijk Gebied).

Hierna worden de rollen van rijk, provincie en gemeente beschreven, in relatie tot de komende veranderingen door de nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening (Wro) en in relatie tot waterschappen en particuliere ontwikkelaars.

Rijk: op afstand en eindverantwoordelijk

Het Rijk is resultaatverantwoordelijk voor de kwaliteit van de gebieden met een bijzondere landschappelijke waarde, en systeemverantwoordelijk voor het algemene landschapsbeleid. De rijksoverheid heeft naast haar specifieke verantwoordelijkheid voor bepaalde gebieden en objecten van bijzondere waarde (Nationale Landschappen, Werelderfgoedgebieden, Natura 2000-gebieden en Rijksmonumenten), ook de generieke verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat de kwaliteit van het landschap meegroeit met veranderingen. Daarom zal het

Rijk er mede voor zorgen dat landschap op de politieke agenda staat en blijft staan; daarin bijgestaan door maatschappelijke organisaties die vaak via campagnes, voorbeeldprojecten en inspraak aandacht vragen voor het landschap. Op basis van de sturingsfilosofie geeft het Rijk in de Nota Ruimte en Agenda Vitaal Platteland aan dat de primaire verantwoordelijkheid voor de basiskwaliteit van het Nederlandse landschap bij de provincies en gemeenten ligt. Zij zijn de aangewezen overheidslagen om landschap te ontwikkelen met kwaliteit. Vanuit de generieke verantwoordelijkheid voor het landschap vindt het Rijk het belangrijk dat provincies en gemeenten voldoende toegerust zijn om deze taak zelfstandig op te pakken.

Faciliterende en stimulerende rol

Bij de ruimtelijke strategie 'Landschap ontwikkelen met kwaliteit' heeft het Rijk vooral een faciliterende en ondersteunende rol. Het Rijk helpt provincies en gemeenten door het beschikbaar stellen van instrumenten, kennis en voorbeelden en wil, en deels gebeurt dit al, anderen verleiden tot het ontwikkelen met kwaliteit. Het Rijk bevordert de deskundigheid en kennis bij gemeenten onder andere via de website 'Landschap ontwikkelen met kwaliteit' (LOK), het aanbieden van ontwerpstudio's, advisering door externe deskundigen, het subsidiëren van landschapsontwikkelingsplannen, en het College van Rijksadviseurs. De faciliterende en stimulerende rol van het Rijk is ook uitgewerkt in het ARC.

Binnen de Europese Unie pleit het Rijk voor voldoende middelen voor het landschap. Daarnaast draagt het Rijk zorg voor de monitoring van de basiskwaliteit van het landschap en blijft het Rijk een stimulerende en ondersteunende rol spelen bij het verwerven van kennis.

De nieuwe rollen worden gefaciliteerd door bestaande en nieuwe instrumenten, zoals de nieuwe Wro, de Grondexploitatiewet, de Wet Inrichting Landelijk Gebied en de investeringsbudgetten voor het Landelijk (ILG) en stedelijk (ISV) gebied. In de hoofdstukken 4 (Financiering) en 5 (Wet- en regelgeving) worden de beschikbare en nieuwe instrumenten toegelicht.

Wat verwacht het Rijk van provincies

Een van de doelen voor ruimtelijke plannen is om te 'ontwikkelen met kwaliteit'. Het Rijk verwacht dat provincies in hun streekplannen volgens de huidige Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en structuurvisies volgens de nieuwe Wro aandacht besteden aan de landschappelijke kwaliteit (inhoudelijke beschrijving van bestaande en gewenste kernkwaliteiten van gebieden). Hierbij gaat het om behoud en waar mogelijk versterking van de vier kernkwaliteiten (zie paragraaf 3.2 en bijlage 1). Het Rijk gaat er vanuit dat de provincies de landschappelijke kwaliteiten opnemen en gebruiken in het hen ter beschikking staande instrumentarium. En wel op zodanige wijze dat deze een toetsbaar en handhaafbaar kader vormen voor de doorwerking in en beoordeling van de bestemmingsplannen. Het Rijk verwacht tevens dat provincies landschappelijke kwaliteiten integreren in processen en procedures rond nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Daarbij is het belangrijk om gemeenten, maatschappelijke organisaties en burgers te betrekken bij provinciale planvorming en uitwerking. De nieuwe Wro biedt provincies, en ook het Rijk, de bevoegdheden om landschappelijke kwaliteiten van provinciaal of nationaal belang richting gemeenten door te laten werken.

Provincies: regie en toezicht

De provincies krijgen meer taken en verantwoordelijkheden op het gebied van ruimtelijke ordening voor het landelijke gebied.

De rol van de provincies is tweeledig.

- Enerzijds moet de provincie zorgdragen voor het ontwikkelen van een visie op landschap op regionale niveau. Ook bij andere niet-ruimtelijke provinciale taken, waterbeheer, verkeersbeleid, recreatiebeleid en energie- en afvalbeleid moet rekening worden gehouden met het landschap.
- Anderzijds moet zij gemeenten stimuleren om te ontwikkelen met kwaliteit.

Ontwikkelen van een visie op landschap

Het bereiken van ruimtelijke kwaliteit begint bij het vastleggen van visies en doelen die de betreffende overheden willen nastreven. Deze

visies en doelen kunnen in beleidsdocumenten en uitvoeringsdocumenten worden vastgelegd. De huidige WRO en de nieuwe Wro bieden daartoe de mogelijkheden en de volgende instrumenten. Deze instrumenten geven de provincie de mogelijkheid om het provinciaal beleid juridisch te laten doorwerken naar het gemeentelijke niveau.

- Provinciale streekplannen en structuurvisie als beleidskader
- Provinciale verordening als juridische normstelling
- Aanwijzingsbevoegdheid
- Provinciale vervangingsbevoegdheid (ook wel facultatieve goedkeuring genoemd) volgens de nieuwe Wro: de provincie kan binnen een gestelde termijn een gemeentelijk besluit vervangen door een provinciaal besluit als een provinciaal belang of doel in het geding is. Deze bevoegdheid is gedeeltelijk een vervanging van de provinciale goedkeuring van gemeentelijke plannen.
- Provinciale inpassingsbevoegdheid volgens de nieuwe Wro: inpassingsplan vast te stellen als provinciale belangen daartoe noodzakelijk.

Stimuleren gemeenten door de provincies

Op basis van de sturingsfilosofie vervullen de provincies een belangrijke rol bij het stimuleren dat gemeenten ruimtelijke ontwikkelingen gepaard laten gaan met verhoging van kwaliteit. Dit kunnen ze doen door in de huidige streekplannen en, na het vaststellen van de nieuwe Wro, in (integrale) structuurvisies een visie op het ontwikkelen, behouden en transformeren van landschappelijke kwaliteit op te nemen. Beleidsdoelen uit de structuurvisie worden gerealiseerd in het, door de gemeente, op te stellen bestemmingsplan.

Er zijn verschillende mogelijkheden om bij gemeenten aandacht te vragen voor het landschap:

- In de nieuwe Wro kunnen provincies bij verordening algemene regels stellen, die in het gemeentelijke bestemmingsplan moeten worden verwerkt, bijvoorbeeld de verplichting om de landschappelijke kwaliteit te

benoemen en expliciet mee te nemen in ruimtelijke afwegingen.

De Raad voor het Landelijk Gebied heeft in haar advies 'Tijd voor kwaliteit' aan het Rijk voorgesteld om de gemeenten te verplichten om een standpunt in te nemen over wat ruimtelijke kwaliteit betekent voor hun gemeente. Het Rijk vindt het belangrijk dat gemeenten een standpunt innemen over kwaliteit, maar vindt dat het niet past in de huidige sturingsfilosofie om dit als een verplichting op te leggen.

- De provincies kunnen ruimtelijke kwaliteit steeds in discussie brengen in hun overleg met gemeenten. Vraag aan gemeenten met een nieuw plan wat de huidige kwaliteiten zijn en hoe die geïntegreerd gaan worden in de nieuwe ontwikkelingen. Dit kan bijvoorbeeld in de huidige WRO tijdens het huidige artikel 10 overleg. In de nieuwe Wro kan dit door kwaliteitseisen te stellen aan specifieke gebieden; door in bestemmingsplan bepaalde bestemmingen uit te sluiten. Bijvoorbeeld bestemming natuur sluit de bestemming wonen uit. Dit vergt soms ook meer kwaliteitbewustzijn bij de provincie, van het belang van kwaliteit bij ruimtelijke ordening en beleidsterreinen met een ruimtelijke component.
- De provincies kunnen gemeenten attenderen op de mogelijkheid om een landschapsontwikkelingsplan (LOP) op te stellen. Het landschapsontwikkelingsplan kan worden opgesteld voor één gemeente of gezamenlijk met de provincie of met andere gemeenten.
- De provincies kunnen via voorbeeldenboeken stimuleren dat er ontwikkeld wordt met kwaliteit. In verschillende provincies gebeurt dit al. In bijlage 5 wordt per provincie een aantal goede voorbeelden gegeven van projecten waarbij landschap wordt ontwikkeld met kwaliteit.
- De provincies kunnen advies aanbieden van een landschapsconsulent om te stimuleren dat er ontwikkeld wordt met kwaliteit. Onder meer in Overijssel wordt dit toegepast.

Samenwerken met maatschappelijke organisaties

Overleg met maatschappelijke organisaties is zinvol. Zo kan gebruik worden gemaakt van hun kennis en ervaring bij het ontwikkelen en beheeren van landschap. Provincies sturen nu al de provinciale landschapsbeheerorganisaties aan. Provincies hebben ook een rol bij het vaststellen van de beheersplannen van waterschappen. Zij kunnen er op letten dat bij inrichting en beheer door waterschappen rekening wordt gehouden met de vier kernkwaliteiten.

Ook overleg over projecten met marktpartijen zoals projectontwikkelaars en beleggingsmaatschappijen is belangrijk.

Gemeenten: uitvoering vormgeven en kwaliteit bewaken

De gemeenten hebben een belangrijke rol bij het realiseren van ruimtelijke kwaliteit. Een belangrijk instrument daarbij is het bestemmingsplan. Het is belangrijk dat voor of tijdens het opstellen van een bestemmingsplan de vier kernkwaliteiten zijn beschreven en erin doorwerken. Voor het beschrijven van de kwaliteiten van het landschap kan een landschapsontwikkelingsplan (LOP) worden gebruikt. Ook de structuurvisie, welstandsnota of het beeldkwaliteitplan kunnen bijdragen aan het realiseren van ruimtelijke kwaliteit. In hoofdstuk 5 worden de verschillende plannen in onderlinge samenhang behandeld. De kwaliteit van gebouwen en de omgeving kan daadwerkelijk gerealiseerd worden, wanneer er voorwaarden gesteld worden aan de vergunningverlening van bouwprojecten. Hiervoor is het wel nodig dat de kwaliteiten beschreven zijn in het bestemmingsplan een/of de Welstandsnota.

Participatie van burgers

Het is belangrijk dat gemeenten zorgen voor participatie van burgers. Dit kan tijdens de planvorming, of bij kleinschalige projecten. Een belangrijke doelgroep daarbij zijn de bewoners en gebruikers van het landelijk gebied, met speciale aandacht voor agrariërs. Bijvoorbeeld bij nieuw- of herbouw kunnen deskundigen, zoals een welstandscommissie, advies geven over het realiseren met kwaliteit.

Daarnaast kan de gemeente een rol spelen bij de educatie over landschap onder andere via Natuur- en Milieueducatiecentra. Maatschappelijke organisaties als het IVN kan dan gevraagd worden om een bijdrage te leveren.

Veranderingen door de nieuwe Wro

- Als de nieuwe Wro van kracht is, verandert er voor gemeenten het een en ander voor de bestemmingsplannen. De positie van het bestemmingsplan wordt versterkt. In hoofdstuk 5 staan deze veranderingen verder uitgewerkt.

Ook de handhaving wordt verbeterd. Zo kan een gemeente straks een dwangsom of een boete opleggen of bestuursdwang toe passen, als dat nodig is om activiteiten in strijd met het bestemmingsplan tegen te gaan. Ook krijgen de ambtenaren die belast zijn met de handhaving meer bevoegdheden.

Overtredingen van het bestemmingsplan vallen vanaf 13 september 2004 onder de Wet op de economische delicten. De Wet op de economische delicten biedt de mogelijkheid bij het opleggen van de straf rekening te houden met het economische voordeel dat de overtreder heeft behaald. Bij een overtreding kan een boete opgelegd worden van maximaal 45.000 euro, voorheen was dat 11.250 euro. Ook biedt de wet de mogelijkheid de verplichting op te leggen om op eigen kosten de gevolgen van het delict goed te maken.

De verschillende rollen zijn samengevat in twee tabellen, één voor het algemene landschapsbeleid en één voor de Nationale Landschappen. Ter verduidelijking van de verschillende rollen is aangegeven welke instrumenten en middelen beschikbaar zijn om deze te vervullen. Niet alle instrumenten zijn in deze tabellen verwerkt. Een nadere toelichting op de instrumenten staat in hoofdstuk 4 en 5. Daar wordt een overzicht gegeven van voor het landschap belangrijke financiële instrumenten, wetten en regelingen.

Manege

Tabel 1.

Rollen in het generieke landschapsbeleid

		RIJK	
STURINGSFILOSOFIE 'decentraal wat kan, centraal wat moet'		OP AFSTAND EN EINDVERANTWOORDELIJK	
<i>Generiek landschapsbeleid: uitgangspunt is 'landschap ontwikkelen met kwaliteit'.</i> <i>Basiskwaliteit voor landschap houdt in dat de decentrale overheden expliciet aandacht besteden aan de landschappelijke kwaliteit en het ruimtelijke ontwerp.</i>	ROL	INSTRUMENTEN	
	AGENDEREN	Organiseren debatten over landschapsthema's	
	FACILITEREN	- Handreiking Landschap (deze nota) - Ontwerpateliers - Website Landschap ontwikkelen met kwaliteit (www.minlnv.nl/lok) - Monitoringsystemen, zoals de Monitor Kleine Landschapselementen (MKLE) - Monitoren van de kwaliteit van het landschap - Ondersteuning van organisaties voor architectuur, natuur en landschap - Beleidsondersteunend onderzoek LNV	
	STIMULEREN	- Rijksadviseur voor het landschap - Opstellen Landschapsontwikkelingsplan (LOP) - Subsidie projecten architectuurinstellingen - Voorbeeldprojecten van rijk, b.v. Routeontwerp A12	
	REGISEREN	- Rijksprojecten, b.v. rijkswegen, en projecten waaraan het rijk deelneemt - Aansturen Dienst Landelijk Gebied op realiseren landschapskwaliteit	
	REGULEREN	- Nieuwe Wro - WILG - Grondexploitatiewet	
	UITVOEREN		
	BEHEREN	- Aansturen terreinbeherende organisaties (SBB, NM, provinciale landschapsorganisaties) op realiseren landschapskwaliteit - Subsidiëring provinciale landschapsorganisaties	

PROVINCIES	GEMEENTEN/ REGIONALE SAMENWERKINGSVERBANDEN
REGIE EN TOEZICHT	UITVOERING VORMGEVEN EN KWALITEIT BEWAKEN
INSTRUMENTEN	INSTRUMENTEN
• Kwaliteitsdiscussie voeren bij overleg met gemeenten	• Kwaliteitsdiscussie voeren bij projecten in de gemeente
• Nieuwsbrief • Voorlichting • Prijsvraag • Training	
• Opstellen LOP • Voorbeeldboeken	• Opstellen LOP • Natuur- en milieucentrum (educatie landschap)
• Streekplan/ structuurvisie • Provinciale landschapsvisie als bouwsteen voor streekplan/ structuurvisie • Inbreng in sectorale provinciale plannen • Uitvoeringsprogramma Reconstructie Zandgebieden • Uitvoering van de EHS, GIOS strategische groenprojecten • Provinciale projecten, b.v. provinciale wegen, en projecten waaraan provincie deelneemt • Landschapsconsulent	• Gemeentelijke projecten, b.v. woningbouw, en projecten waaraan de gemeente deelneemt.
• Streekplan/ structuurvisie • Provinciale verordeningen	• Toepassen Grondexploitatiewet • Bestemmingsplan • Structuurvisie • Beeldkwaliteitsplan • Welstandscommissie/nota • Bouw- en aanlegvergunning, bij particuliere projecten
	• Projecten
• Beheerplannen waterschappen toetsen op kernkwaliteiten	

Tabel 2.**Rollen bij Nationale Landschappen**

		RIJK	
STURINGSFILOSOFIE 'decentraal wat kan, centraal wat moet'		OP AFSTAND EN EINDVERANTWOORDELIJK	
<i>Specifiek landschapsbeleid voor Nationale Landschappen: uitgangspunt is 'behoud door ontwikkeling'.</i>	ROL	INSTRUMENTEN	
	AGENDEREN	Beschreven kernkwaliteiten per Nationaal Landschap	
	FACILITEREN	- ILG - Europese structuurfondsen	
	STIMULEREN	Actieprogramma Ruimte en Cultuur: om culturele component bij ruimtelijke opgaven te versterken:	
	REGISEREN		
	REGULEREN		
	UITVOEREN		
	BEHEREN	Programma Beheer	

	PROVINCIES	GEMEENTEN/ REGIONALE SAMENWERKINGSVERBANDEN
	REGIE EN TOEZICHT	UITVOERING VORMGEVEN EN KWALITEIT BEWAKEN
	INSTRUMENTEN	INSTRUMENTEN
	Kwaliteitsdiscussie voeren bij overleg met gemeenten	Kwaliteitsdiscussie voeren bij projecten in de gemeente
	Uitvoeringsprogramma's Nationale Landschappen	
	Streekplan/ structuurvisie	
		Projecten

Kwaliteit

3.1 Vragen vanuit de provincies

Over kwaliteit zijn door de provincies twee prioritaire vragen geformuleerd.

Vraag 2a. *Hoe kan het landschap ontwikkeld worden met kwaliteit als uitgangspunt?*

Vraag 2b. *Hoe kan het Rijk hiervoor zelf het goede voorbeeld geven?*

Vraag 3. *Hoe kan de provincie het ontwikkelingsgericht denken en ontwerpen met landschapskwaliteit stimuleren bij de gemeenten?*

Door ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap goed te begeleiden kan de kwaliteit van een gebied verbeteren, waarbij ecologische, economische en esthetische aspecten in evenwicht zijn.

Afhankelijk van de situatie is ofwel het landschap leidend (inpassing van ontwikkelingen in een stevige landschappelijke structuur) of zijn de ontwikkelingen leidend (aanpassing van het landschap). Essentieel daarbij is dat vanaf het begin aandacht wordt besteed aan de kwaliteiten van het landschap. Ieder project moet starten met een beschrijving van de vier kernkwaliteiten van het gebied. Kwaliteit is niet statisch, nieuwe ontwikkelingen kunnen door een goede analyse van de aanwezige kwaliteiten en kenmerken van een gebied en door een creatief proces leiden tot nieuwe kwaliteiten.

Een actieve houding van provincies en gemeenten bevordert dat projecten worden ontwikkeld met kwaliteit.

3.2 Visie van het Rijk

Landschap heeft een volwaardige plaats bij ruimtelijke afwegingen

De kwaliteit van het landschap verdient een volwaardige plaats bij ruimtelijke afwegingen. Het gaat daarbij om algemene landschappelijke, natuurlijke, culturele en cultuurhistorische waarden, de lagenbenadering van het landschap en water als structurerend principe. Het cultuurlandschap moet opnieuw een belangrijk uitgangspunt vormen voor de (her)inrichting van Nederland. Hierdoor blijft de variatie in beelden van stad en land en de specifieke regionale identiteit behouden. Waar nodig kunnen deze worden hersteld en waar mogelijk versterkt.

De essentie van ontwikkelen met kwaliteit is het zorgvuldig accommoderen van de ruimtevraag in lijn met bestaande of nieuwe patronen, zodat de ruimtelijke kwaliteit wordt ontwikkeld en verbeterd. Het gaat dus niet om het bevroren van ontwikkelingen. Belangrijk is ook om hierover met elkaar in discussie te gaan. Met deskundigen, mede-uitvoerenden en burgers. Kwaliteit is niet objectief maar altijd subjectief.

Generiek en specifiek landschapsbeleid

Uitgangspunt in het algemene landschapsbeleid is 'landschap ontwikkelen met kwaliteit'. Een gegeven hierbij is dat landschap voortdurend in ontwikkeling is. Het koppelen en combineren van verschillende functies is van belang, omdat iedere activiteit een kwaliteitsimpuls voor het landschap kan opleveren. Niet alleen in waardevolle gebieden, maar zeker ook in minder aantrekkelijke gebieden. Verantwoord en mooi ontwikkelen en verbeteren, vanuit de gedachte dat nú gewerkt wordt aan het culturele erfgoed en de ruimtelijke kwaliteit van de toekomst, is het devies.

In het specifieke landschapsbeleid voor de Nationale Landschappen is ‘behoud door ontwikkeling’ het uitgangspunt. Ruimtelijke ontwikkelingen zijn mogelijk, mits de kernkwaliteiten van het landschap worden behouden en versterkt (‘ja, mits’-regime).

Landschap ontwikkelen met kwaliteit

Om te ontwikkelen met kwaliteit is een eerste vereiste dat de bestaande kernkwaliteiten zijn of worden geïnventariseerd, opgetekend en dat deze gegevens toegankelijke en gebruikersvriendelijk zijn. Dit dient op alle schaalniveaus te gebeuren. Het is belangrijk om naar de nationale, regionale en lokale kwaliteiten te kijken en naar de kwaliteiten op het niveau waarop de concrete ontwikkelingen plaatsvinden en waarop besluiten worden genomen.

Het Rijk verwacht van provincies en gemeenten dat zij op een verantwoorde manier omgaan met het landschap.

In de Europese LandschapsConventie, door Nederland geratificeerd in 2005, worden hiervoor concrete aanwijzingen gegeven:

- *Identificeer en analyseer* de eigen landschappen (kenmerken, krachten en invloeden die tot veranderingen leiden) en volg de veranderingen;
- *Beoordeel en waardeer* de aldus geïdentificeerde landschappen, rekening houdend met de bijzondere waarde die belanghebbende partijen en de betrokken bevolking eraan toekent;
- *Geef kwaliteitsdoelstellingen* voor het landschap voor de geïdentificeerde en beoordeelde landschappen, na participatie van het publiek. De kwaliteitsdoelstelling voor een specifiek landschap wordt gedefinieerd als de formulering door de overheid van de wensen van het publiek voor de landschapskenmerken van hun omgeving.

Beleving en opvattingen over kwaliteit kunnen sterk verschillen. Daarom is het noodzakelijk om de kwaliteit vanuit een zeer brede participatie te beschrijven. Een brede participatie is een voorwaarde om de kwaliteiten over de volle breedte te kunnen beschrijven, de discussie te

voeren over wat men werkelijk van belang vindt en de randvoorwaarden van andere partijen niet over het hoofd te zien. Nadat de kwaliteiten van het landschap beschreven zijn en kwaliteitsdoelen zijn vastgesteld, is het gewenst dat de verschillende overheidsniveaus een beleidsvisie opstellen over behoud en ontwikkeling van de beschreven kwaliteiten.

Bij voorgenomen ruimtelijke ingrepen wordt de ontwerpende benadering aanbevolen. Dit houdt in dat op gebiedsniveau, met participatie, een of meer integrale visies worden getekend, waarvan ook de financiële gevolgen worden berekend.

Hierbij wordt rekening gehouden met de aanwezige waarden en de eisen uit internationale verdragen en met rijks- en provinciale doelen.

Kernkwaliteiten van het landschap

Om over de kwaliteit van het landschap te kunnen spreken benoemt de Nota Ruimte een gemeenschappelijk begrippenkader, de kernkwaliteiten van het landschap.

De vier kernkwaliteiten zijn in heel Nederland van toepassing: binnen en buiten de Nationale Landschappen en binnen en buiten de Ecologische Hoofdstructuur. De Kwaliteitsagenda is daarom ook te gebruiken voor de Nationale Landschappen en de Ecologische Hoofdstructuur. Het is de bedoeling dat de provincies en gemeenten deze kernkwaliteiten voor hun eigen grondgebied op een passend schaalniveau inventariseren, uitwerken, detailleren en vormgeven.

De vier algemene kernkwaliteiten van het landschap zijn:

- natuurlijke kwaliteit: bodem, reliëf, aardkunde, water, flora en fauna
- culturele kwaliteit: cultuurhistorie, culturele vernieuwing en architectonische vormgeving
- gebruikskwaliteit: (recreatieve) toegankelijkheid, bereikbaarheid en meervoudig ruimtegebruik, aanwezigheid toeristisch-recreatieve voorzieningen
- belevingskwaliteit: ruimtelijke afwisseling, informatiewaarde, contrast met de stedelijke omgeving, groen karakter, rust, ruimte, stilte en donkerte.

De mate waarin deze aspecten onderling samenhangen en uitdrukking geven aan de lokale karakteristieken zijn van invloed op de waardering. In bijlage 1 worden de kernkwaliteiten verder toegelicht.

Voor een aantal gebieden in met name de ruimtelijke hoofdstructuur heeft het Rijk deze kernkwaliteiten nader benoemd. Het gaat om specifieke kernkwaliteiten van de verschillende Nationale Landschappen en rijksbeleid voor gebieden (Randstad Holland, Noordzee, Kust, Waddenzee en IJsselmeer) en thema's. Deze specifieke kernkwaliteiten en dit rijksbeleid zijn opgenomen in bijlage 2 en kunnen worden gebruikt bij het benoemen van de lokale kernkwaliteiten.

De voorbeelden tonen verschillende praktijkervaringen voor het werken met kernkwaliteiten.

Landschapsvisie provincie Utrecht, 2002

In deze visie zijn de kernkwaliteiten geanalyseerd en zijn de ontwerpogaven voor de provincie verkend. Voor de analyse is gewerkt met de lagenbenadering. Voor de provincie als geheel is de abiotische onderlaag en het infrastructurele netwerk getypeerd. Voor twaalf samenhangende deelgebieden, inclusief de stadsgewesten Utrecht en Amersfoort, zijn vervolgens de kernkwaliteiten beschreven en in beeld gebracht. Per deelgebied worden telkens kernachtig de hoofdpunten aangegeven van abiotische basis, stedelijk netwerk, kernkwaliteiten en zwakke punten en bedreigingen. De bijbehorende landschapskaartjes laten de ruimtelijke opbouw en structuur van het gebied zien, met telkens als onderlegger de bodemkundige landschapstypen.

Participatie in de gemeente Neerijnen

De burgers van Neerijnen hebben eind 2002 in een openbare discussie 'ja' gezegd tegen het opstellen van een welstandsnota. Dat ging niet zonder slag of stoot.. 'Moeten we welstandsbeleid voeren of niet?', en zo ja, 'hoe moet het er dan uitzien?', waren veelgehoorde vragen. De gemeente gaf de aftrap. Zij gaf welstandsniveaus aan die zij voor deelgebieden voor ogen had. Burgers en klankbordgroep stonden eerst haaks op het idee van welstandsbeleid. Later kwam het inzicht dat men het niet wenste voor zichzelf, maar wel 'voor de buurman'. Goed gevisualiseerde 'goede voorbeelden' en zogenaamde 'missers' werden gebruikt als voer voor de discussie. Iedereen kon ze aandragen. Daardoor werd duidelijk waar het om ging. Wat vindt iedereen kwaliteit? Waarover is discussie? Wat is ongewenst?

Actieve deelname bevolking in landschapsontwikkelingsplan gemeenten Groesbeek, Millingen a/d Rijn en Ubbergen

De interesse van de bevolking voor het landschapsplan komt vooral voort uit het feit dat ze betrokken zijn bij en bekend zijn met het gebied. Ze kennen de kwaliteiten (uitzichten op het landschap), maar ook de problemen (ontsierende objecten) van het landschap, en kennen de behoefte aan recreatieve voorzieningen in het plangebied. In het voortraject is een belevingsonderzoek onder streekbewoners gehouden. Hen is gevraagd wat zij met het gebied voor ogen hebben. Lokale deskundigen en vakdeskundigen hebben onder leiding van Bureau Schokland het landschap en de ontwikkelingen daarin beoordeeld (met de methode landschapskwaliteitsteam). Dit is in verschillende informatiebijeenkomsten naar de streek teruggekoppeld, waarbij ontwikkelingsscenario's zijn gepresenteerd.

Die scenario's zijn door middel van 'kwartetten van landschapselementen' in beeld gebracht. Voor de twaalf deelgebieden zijn (nieuwe) streekeigen landschapselementen ontworpen, van enkelvoudig tot samengesteld, met per kwartet vier keuzemogelijkheden en een 'witte' kaart voor eigen inbreng. Zo konden bewoners aangeven aan welk beeld zij de voorkeur gaven. De bewoners hebben veel invloed gehad op de vormgeving van paden en landschapselementen. Ook grondeigenaren die grond aanbieden voor groene diensten zijn zo op een speelse en flexibele manier betrokken bij het denken in 'vraag en aanbod'.

3.3 Antwoord vraag 2. Aanpak voor landschap ontwikkelen met kwaliteit

Vraag 2a. *Hoe kan het landschap ontwikkeld worden met kwaliteit als uitgangspunt?*

Hieronder worden verschillende handvatten gegeven over hoe landschap ontwikkeld kan worden met kwaliteit als uitgangspunt.

Vier voorwaarden voor landschap ontwikkelen met kwaliteit

- Inventarisatie van bestaande kwaliteiten en gebiedsanalyse op alle schaalniveaus
Dit is een voorwaarde om landschap een volwaardige plaats te geven bij ruimtelijke afwegingen. Het is belangrijk om burgers en andere belanghebbenden te betrekken bij de landschapsinventarisatie. Er zijn verschillende methodes die kunnen worden gebruikt bij de beschrijving en analyse van het landschap (zie bijlage 4).

Aanbevelingen voor de gebiedsanalyse zijn:

- Benoem concreet de kernkwaliteiten van het landschap. Zorg voor een aansprekende verbeelding van de kernkwaliteiten.
- Integreer cultuurhistorie en aardkunde. Benadruk de culturele betekenis van het landschap.

- Sluit aan bij de belevingswereld van de gebruikers.
- Analyseer de sturende factoren achter de landschapsonwikkeling.
- Beleidsvisies voor behoud en ontwikkeling van landschapskwaliteit op alle overheidsniveaus
Deze beleidsvisies kunnen ontwikkeld worden in bijvoorbeeld een landschapsonwikkelingsplan of een provinciale landschapsvisie. Ze kunnen dienen als bouwsteen voor bestemmingsplan en streekplan of provinciale structuurvisies.
- Toepassen van de ontwerpde benadering
Voor de opstelling en doorrekening van integrale visies, in samenhang met belanghebbenden, zijn in bijlage 4 verschillende methoden beschreven.

Aanbevelingen voor visievorming en ontwerp zijn:

- Vertaal sectorale doelstellingen naar landschappelijke ontwerpogaven.
- Maak ontwerpkeuzen en afwegingen inzichtelijk.
- Benoem strategische projecten voor landschapsonwikkeling.
- Goed opdrachtgeverschap in het hele traject van planontwikkeling en uitvoering
Het goed invulling geven aan analyse, visieontwikkeling en een ontwerpde aanpak zijn onderdelen van een goed opdrachtgeverschap, maar dit behelst meer. Het gaat ook om duidelijke bestuurlijke ambitie, formulering van een goed programma van eisen, voldoende middelen, flexibiliteit, standvastigheid etc. Het versterken van het opdrachtgeverschap is een van de pijlers van het architectuurbeleid (zie Actieprogramma Ruimte en Cultuur).

Aanbevelingen voor een uitvoeringsprogramma zijn:

- Duidelijke afspraken over afstemming van beleidsterreinen.
- Uitwerking van strategische projecten samen met andere overheden en maatschappelijke actoren.
- Initiëren of stimuleren van nadere ont-

werpstudies voor specifieke ruimtelijke vraagstukken.

- Zonodig aanpassen van uitvoeringsregelingen om meer ontwikkelingsgericht te kunnen werken.
- Voorlichting, educatie en actieve ondersteuning van kansrijke initiatieven.

In de volgende voorbeelden heeft het ontwerp een belangrijke rol gespeeld.

PPS Meerstad Groningen

In dit project gaan stadsuitbreiding en landschapsontwikkeling hand in hand. De stad Groningen gaf in de beginfase van het project opdracht om ideeën te ontwikkelen. De ontwerpstudie Maximum Laadvermogen was hiervan het resultaat. Deze visie maakte duidelijk hoe door intensief ruimtegebruik en voorinvesteren in he landschap het mogelijk is een royaal wonin-bouwprogramma en een aantrekkelijk landschap te creëren. Maximum Laadvermogen werkte als katalysator voor de samenwerking van de zes betrokken publieke partijen. Gezamenlijk werd opdracht gegeven voor de opstelling van een masterplan. Later zijn ook private partijen bij het proces betrokken.

Ontwerpatelier resulteert in handboek ruimtelijke kwaliteit Hezingen-Mander

Dit handboek is ontwikkeld in een ontwerpatelier of schetsschuit van de Dienst Landelijk Gebied (DLG). De Schetsschuit brengt vanuit heel Nederland deskundigen van DLG in de gebieden bij elkaar. Samen met mensen uit de streek wordt de gebiedsopgave aangescherpt en worden oplossingen gezocht. Het handboek geeft bouwstenen en spelregels voor nieuwe ontwikkelingen in het reconstructiegebied, zodat de gebiedskwaliteiten en de landschappelijke diversiteit voor de toekomst wordt gewaarborgd.

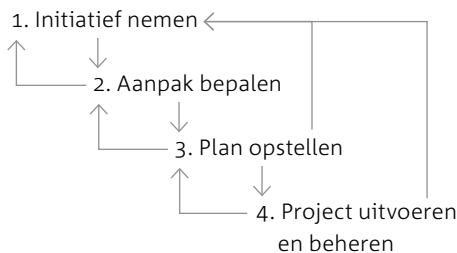
Persoonlijk advies over bouwplannen in Neerijnen

De gemeente nodigt aanvragers van bouwplannen uit om in een vroeg stadium een vooroverleg te voeren, op basis van een zogenaamd schetsplan. In praktijk biedt dit de mogelijkheid om van gedachten te wisselen over criteria die ruimte laten voor interpretatie, voordat bouwinitiatieven in de formele bouwvergunningprocedure belanden. De initiatiefnemer wordt zo gemotiveerd om mee te denken hoe zijn bouwinitiatief met eigen schoonheid de kwaliteit van de omgeving kan versterken.

Landschap ontwikkelen met kwaliteit in projecten en gebiedsplannen

In het volgende schema staan vier fasen die bij projectontwikkeling of gebiedsplannen van belang zijn. De toelichting op deze fasen beschrijft hoe landschappelijke kwaliteit kan worden meegenomen. Door in een vroegtijdig stadium landschappelijke kennis, wensen en randvoorwaarden in te brengen in de idee- en planvorming van de verschillende overheden én planontwikkelaars is de kans op kwaliteit hoger. Meer informatie over de aanpak van grootschalige en kleinschalige projecten is te vinden op de website 'landschap ontwikkelen met kwaliteit' (www.minlnv.nl/lok).

Landschap ontwikkelen met kwaliteit in projecten en gebiedsplannen

Ad 1. Initiatief nemen

Elk project begint met een idee, een initiatief voor het project.

Het idee is bijvoorbeeld een nieuw bedrijventerrein in het landelijk gebied, een kans voor het verbeteren van het landschap.

Het landschapsontwikkelingsplan en het beeldkwaliteitplan bieden aanknopingspunten.

De initiatiefnemer combineert zijn ideeën met de aanwezige landschappelijke kwaliteiten en potenties en met het vigerend ruimtelijk beleid in provinciale plannen, integrale ontwikkelingsvisie en bestemmingsplan.

Ad 2. Aanpak bepalen/ opstellen plan van aanpak

Belangrijke items zijn: afbakening, participatie, aandacht voor landschapsontwerp en financiering.

Ad 3. Plan opstellen

Het ontwerpen van het nieuwe bedrijventerrein begint met een gedegen landschapsanalyse van de bestaande situatie, de ontstaansgeschiedenis en de kansen voor ontwikkelingen. Zo ontstaat inzicht in de mogelijkheden voor nieuwe functies in het landschap. De kernkwaliteiten, de lagenbenadering (ondergrond, occupatie en netwerken) en water als structurerend principe zijn hierbij hulpmiddelen. Participatie van belanghebbenden is zinvol voor het verkrijgen van specifieke gebiedsinformatie en om de slagingskansen van het project te vergoten.

Voor het bedrijventerrein wordt een integraal plan ontwikkeld, waarbij rekening wordt gehouden met de kansen die het landschap

biedt. Zo zijn voor het bedrijventerrein Breekland in de gemeente Langedijk de oude structuren opgepakt. De strokenstructuur van het landschap wordt voortgezet op het bedrijventerrein: een strook met zichtlocaties voor bedrijven, een grastalud langs de provinciale weg en een bufferzone voor landbouw en recreatieve functies.

Ad 4. Project uitvoeren en beheren

Het uitwerken van een uitvoeringsplan en beheersplan, resulterend in voldoende financiële onderbouwing voor de uitvoering én het beheer van het project is een basisvoorwaarde voor het ontwikkelen van een hoogwaardig landschap. Het met vakmanschap begeleiden van de uitvoering en de overdracht naar beheer is eveneens een van de aspecten van kwaliteitsborging. Juist bij deze laatste stappen kan nog veel fout of juist goed gaan op weg naar kwaliteit.

Vraag 2b. Hoe kan het Rijk zelf het goede voorbeeld geven van landschap ontwikkelen met kwaliteit?

Het Rijk staat voor ontwikkelen met kwaliteit en verwacht van provincies en gemeenten dat zij op een verantwoorde manier omgaan met het landschap. Ontwikkelen met kwaliteit geldt hierbij als uitgangspunt.

Bij ontwerp en uitvoering van rijksprojecten of bij deelname van het Rijk in projecten zijn de zorg voor het landschap, ontwikkeling met kwaliteit en een volwaardige plaats van landschap in de afweging vanzelfsprekend uitgangspunten. Bij de inzet van rijksdiensten, agentschappen en zelfstandige bestuursorganen zal het Rijk werken met oog voor landschapskwaliteit.

Het College van Rijksadviseurs zal het goede opdrachtgeverschap van het Rijk en haar ontwerp-kwaliteit bevorderen. De Rijksbouwmeester draagt zorg voor de ruimtelijke kwaliteit van rijksgebouwen en hun omgeving. Hij adviseert daarin de Rijksgebouwendienst. In de voorbeeldprojecten van het ARC vormen deze aspecten eveneens een belangrijk doel.

Bij de volgende projecten is landschappelijke kwaliteit zeer belangrijk:

- Greenports
- Groene Hart
- Nieuwe Hollandse Waterlinie
- Ontwerpen met water
- Routeontwerp van snelwegen

Bij het project Nieuwe Hollandse Waterlinie en het Routeontwerp wordt gewerkt met een kwaliteitsteam. Ook voor andere projecten wordt aan deze aanpak gedacht (bijvoorbeeld bij Ruimte voor de Rivier).

Het ARC trekt ook geld uit voor een cultuurimpuls van het ISV en het ILG.

Ook is de bedoeling dat het pas in het leven geroepen GOB (gemeenschappelijk ontwikkelbedrijf) de ruimtelijke en ontwerpqualität bij de ontwikkeling van het rijksvastgoed bevordert.

Samenhang tussen weg en omgeving in het Routeontwerp A12

Het nieuwe aan dit ontwerpproces is dat het uitgaat van de samenhang tussen weg en omgeving en dat de specifieke kwaliteit van het snelweglandschap wordt ingezet om de totale landschappelijke kwaliteit te verbeteren. De ontwikkelingen in het hoofdwegenet en in de ruimtelijke omgeving daarvan worden aangegrepen om de totale landschappelijke kwaliteit te verbeteren.

Rijkswaterstaat zelf richt zich vooral op de herinrichting, beheer en onderhoud van de weg.

Op die delen dus waar ze directe bevoegdheden heeft. Dit moet leiden tot een karakteristieke hoofdweg met een samenhangende vormgeving, waarbij ook kostenreductie, efficiëntie en verkeersveiligheid in ogen-schouw worden genomen.

Zo is er gewerkt aan een eenduidige vormgeving van de nieuwe geluidsschermen, lichtmasten, viaducten e.d. Er zijn b.v. drie types geluidsschermen uitgewerkt die ieder op zich bij een verschillend achterliggend landschap passen: een bos-, stad- en weidemodel.

Voor het omgevingsontwerp gaat het allereerst om de versterking van de ruimtelijke en functionele relatie tussen weg en omgeving, zowel in het stedelijk als in het landelijk gebied. Daarnaast wil men de karakteristieke gebieden langs de weg versterken en ontwikkelen. De visie onderscheidt hier toe langs de snelweg mozaïekgebieden, weide, bosgebieden en stadsgebieden. Voorbeelden van deze zones zijn respectievelijk de Gelderse Vallei, het Groene Hart, de Veluwe en de stad Utrecht en haar omgeving. Door met infrastructuur te sturen en met betrokken overheden en partijen in gesprek te gaan hoopt men invulling te geven aan die gebieden. De gebieden worden bovendien langs de weg van een 'merknaam' of motto voorzien om duidelijk te maken op welke ruimtelijke identiteit men wil aankoersen. De visie benadrukt de mogelijkheden en meerwaarde van samenwerking tussen partijen in de ruimtelijke en infrastructurele plannen.

Routeontwerp A12 dient als voorbeeldproject voor andere snelwegen in Nederland en krijgt een vervolg voor drie andere routes A27, A2 en A4.

Monitoring van de ontwikkeling van de kwaliteit van het landschap

Het Rijk is bezig met het opzetten van een monitoringsprogramma voor het landschap. Hiertoe worden verschillende meetnetten voor het landschap verder gevuld en bijgehouden.

Een vermeldingswaardig programma is de Monitor Kleine Landschapselementen (MKLE).

De MKLE is een instrument om de karakteristieke elementen in een gebied in kaart te brengen. Er kan informatie worden verzameld over aard, ligging, samenstelling en kwaliteit van kleine landschapselementen. Omdat er gewerkt wordt met lokaal geworven vrijwilligers kost het niet veel geld om snel inzicht te krijgen in de toestand van de kleine landschapselementen in een gebied. Gemeenten kunnen voor een paar euro per hec-

tare hun landschapselementen in kaart laten brengen.

MKLE is daarom zo'n goede methode omdat de burger direct betrokken wordt. Gegevensverzameling, bewustzijn van landschap en het ontwikkelen van draagvlak en betrokkenheid worden in één slag gedaan. De methode is door Landschapsbeheer Nederland samen met het Rijk ontwikkeld.

3.4 Antwoord vraag 3. Aanpak voor stimuleren gemeenten

Vraag 3. *Hoe kan de provincie het ontwikkelingsgericht denken en ontwerpen met landschapskwaliteit stimuleren bij de gemeenten?*

Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden:

- Gemeenten stimuleren om een landschapsontwikkelingsplan (LOP) te laten opstellen. De regeling wordt in 2006 geëvalueerd. Hierbij zal worden overwogen om het LOP verplicht te stellen voor bepaalde situaties en voor subsidiëring van provinciale landschapsverzorging.
  - Met aansprekende visies op regionaal niveau. Met de Stichtse Lustwarande heeft de provincie Utrecht bijvoorbeeld een inspirerende visie gegeven op de huidige waarden en mogelijke ontwikkelingen. Hierdoor zijn provincie, gemeenten en andere betrokkenen zich meer bewust geworden van de landschappelijke waarden, zodat hierop ingespeeld kan worden bij visievorming en projecten op gemeentelijk niveau.
  - Via een provinciale verordening. In Noord-Holland is bij ontheffing in bepaalde gevallen een beeldkwaliteitplan verplicht.
  - Stimuleren van ontwerpateliers. Met ontwerpateliers kan de landschappelijke kwaliteit en ontwerp worden meegenomen in gemeentelijke projecten.
  - Door een adviesfunctie aan te bieden. Voorbeeld is de aanpak van de provincie Overijssel.
  - Provincies kunnen overwegen een provinciale landschapsadviseur of bouwmeester aan te stellen. (aanpak Overijssel wordt nergens verder uitgelegd!)
- Inzet Kwaliteitsteams
  - Stimuleren van de uitwisseling van kennis en ervaringen. Een community of practice is een werkvorm waarin uitwisseling van ervaringen mogelijk is, die direct in de praktijk kan worden toegepast. Het idee is dat vertegenwoordigers van vernieuwende initiatieven in bijvoorbeeld een regio een aantal keren bij elkaar komen, samen met vertegenwoordigers van gemeenten, provincie, waterschappen en adviseurs. Een bijeenkomst kan beginnen met een excursie aan één project. Daarna komen andere projecten aan de orde.
  - Provinciale landschapsprijs ter aanmoediging en verleiding. In verschillende provincies wordt dit al gedaan, zoals de Gelderse prijs ruimtelijke kwaliteit, Zuid-Hollandse Landschapsprijs, Harry de Vroome prijs in Noord-Nederland.

3.5 Beschikbare informatie en lopende acties

ONDERWERP	BESCHIKBARE INFORMATIE	LOPENDE ACTIES
<i>Hoe landschap ontwikkelen met kwaliteit</i>	• Website Landschap ontwikkelen met kwaliteit: 10 soorten plannen en projecten met zo'n 50 voorbeelden www.minlnv.nl/lok • Handleiding Landschaps-ontwikkelingsplan, Landschaps-beheer Nederland, 2002 • Tijd voor kwaliteit, 2005. Advies van de Raad voor het Landelijke Gebied over ontwikkelen met kwaliteit. • Werkbank ruimtelijke kwaliteit www.habiforum.nl	1. Organiseren uitwisseldag over website Landschap ontwikkelen met kwaliteit, aan de hand van voorbeelden op gemeentelijk niveau 2. Ruimteforum: discussieplatform van VROM en voor het delen van informatie en voorbeelden www.ruimteforum.vrom.nl
<i>Beschrijven en gebruiken kernkwaliteiten</i>	• Handboek Beheer Aardkundige waarden, 2005. Omgaan met aardkunde bij het ontwikkelen van landschapskwaliteit en bij landschapsbeheer. VROM en NGO's. • Handreiking Plannen met ondergrond. Te vinden op de website voorafstemming tussen milieu en ruimte www.ruimtexmilieu.nl • Advies Duurzaam Bodemgebruik, 2005. Koppeling van aardkunde en functie van de bodem. Technische Commissie Bodembescherming	3. Afronden Nota Landijs (2006). Beleven, benutten en beheren van aardkundige waarden
<i>Rol van het ontwerp</i>		4. Ontwerpateliers in de reconstructie: om landschappelijke kwaliteit en ontwerp te betrekken bij de uitvoering van reconstructieplannen (6 tot 8 in 2006). Aanvragen kunnen worden ingediend bij Dienst Landelijk Gebied. 5. Steunpunt Routeontwerp: ontwerp, ondersteuning en advisering landschappelijke inpassing Rijkswegen A2, A4, A12 en A27. Uitwisseling van kennis en ervaring van de betrokken partijen. www.routeontwerp.nl
<i>Versterken architectuur en cultuur beleid</i>	• Actieprogramma Ruimte en Cultuur (ARC) • Website Belvedere met voorbeeldprojecten en het kompas voor opzetten en organiseren van belvedereprojecten www.belvedere.nu	6. Verkenning van interdepartementaal onderzoek en bundelen van kennis op het gebied van het ARC 7. Jaarprogramma college rijksadviseurs, met name van de rijksadviseur landschap 8. Drie leerstoelen Belvedere 9. Ondersteuning architectuurinstellingen 10. Uitbouwen Wet op de Architectentitel tot een volwaardig kwaliteitsinstrument
<i>Monitoring en evaluatie</i>	• Bestaande meetnetten voor landschap, zoals de Monitor Kleine Landschapselementen, Meetnet Landschap, Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie	11. Opzetten monitorings-programma landschap om de ontwikkeling van de kwaliteit van het landschap bij te houden (in kader van Meerjarenprogramma Agenda Vitaal Platteland) 12. Doelbereikingsmonitor Nota Ruimte
<i>Onderzoek voor het algemene landschapsbeleid</i>	• Website met de resultaten van het door Wageningen Universiteit en Research Centrum (WUR) in opdracht van het ministerie van LNV uitgevoerd onderzoek. www.kennisonline.wur.nl	13. Uitvoeren onderzoeksprogramma voor het algemene landschapsbeleid in 2006. 14. Continueren deelname van provincies en Landschaps-manifestgroep aan de halfjaarlijkse bijeenkomsten over recente onderzoeksresultaten en nieuwe onderzoeksvragen

Financiering

4.1 Vragen van de provincies

Financiering is voor de provincies een belangrijk item. Er zijn twee prioritaire vragen geformuleerd.

Vraag 4. *Hoe kan het 'financiële gat' tussen beleid en uitvoering gedicht worden?*

Vraag 5. *Hoe kunnen rood-voor-groen projecten bijdragen aan een sluitende financiering?*

De vragen van de provincies over financiering hebben betrekking op twee situaties:

- Kleine aanpassingen in het landelijk gebied en het beheer van landschapselementen. Hierbij is de financiering vaak een probleem: daarom wordt gesproken van een 'financieel gat'.
- Grootschalige projecten of transformaties: hier kan het landschap meegenomen worden als voorwaarde. Financiering met rood-voor-groen en andere constructies biedt mogelijkheden, maar vereist een strikte aanpak.

Het is vaak moeilijk om voldoende financiële middelen te vinden voor het hoogwaardig ontwikkelen van het landschap met dekking voor behoud, beheer en aandacht voor ontwerpqualiteit en groenqualiteit. Vaak wordt deze financiering het eerste geschrapt als er bezuinigd moet worden bij een ruimtelijke ontwikkeling. Voor een gedragen en robuuste financiering van landschapsbehoud en -ontwikkeling is het dan ook nodig om landschapskwaliteiten en behoeften te benoemen en vooraf gezamenlijk te agenderen.

Het is de taak van de overheden én de samenleving als geheel om te zorgen voor voldoende

financiële middelen voor behoud, beheer en ontwikkeling van het landschap.

Een hoogwaardig landschap waar de kernkwaliteiten in samenhang gegarandeerd zijn is van belang voor gezondheid en welbevinden van de burgers en de natuur én voor een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven. De groene component van het landschap draagt specifiek bij aan het bufferen en beperken van allerlei gezondheids- en milieuproblemen zoals het broeikaseffect en de fijnstofproblematiek. De beleving van rust en ruimte doet dit ook, maar biedt eveneens een kader voor toeristisch-recreatieve inkomsten.

De overheid heeft een financieringsstructuur voor het landelijk gebied in de maak waar landschapsinrichting en -beheer en -onderhoud deel van uit gaan maken. Daarnaast zijn er allerlei financieringsinstrumenten van het Rijk die bijdragen aan behoud en ontwikkeling van landschapskwaliteit.

Nog steeds zijn er echter tekorten voor het beheer van het landschap.. Het Rijk wil stappen ondernemen om dat op te lossen. Voor het generieke landschapsbeleid is er momenteel geld voor LOP's, Programma beheer, Rijksadviseur voor het landschap, ontwikkeling van Kasteel Groeneveld tot nationaal centrum voor landschap en platteland en voor ontwerpateliers. Provincies kunnen de catalogus Groene Diensten, (beschikbaar in 2007), ook benutten voor het beheer van het landschap.

4.2 Visie Rijk, rijksinstrumenten en rijksmiddelen

Het Rijk vindt een kwalitatief hoogwaardig landschap belangrijk. Het in stand houden en versterken van een kwalitatief goed landschap

kost geld, maar levert ook geld op.

Om uitvoering te geven aan het landschapsbeleid, verbindt elk Europees land, dus ook Nederland, zich volgens de Europese Landschapsconventie ertoe instrumenten in te voeren gericht op de bescherming, het beheer en/of de inrichting van het landschap. Overheden (rijk, provincies en gemeenten) hebben de taak om de financiering van beheer en ontwikkeling van het landschap te regelen.

Er zijn rijksmiddelen beschikbaar voor de Ruimtelijke Hoofdstructuur. Voor het groene landschap hebben die vooral betrekking op Nationale Landschappen en de Ecologische Hoofdstructuur. Voor investeringen buiten de Ruimtelijke Hoofdstructuur zijn instrumenten beschikbaar die faciliteren of stimuleren zoals de financiering van Landschapsontwikkelingsplannen, onderzoek en ontwerpateliers.

Het Rijk verwacht van andere overheden en particulieren dat ze de financiering van behoud, beheer en ontwikkeling van landschap op zich nemen. Van particulieren mag verwacht worden dat zij zich inzetten voor ons landschap, zeker daar waar zij er ook de vruchten van plukken. Een volwaardige inbreng van landschapskwaliteit in projecten is daarbij een vereiste (rood-voor-groen). Bij ruimtelijke ontwikkelingen moeten ontwerp en landschappelijke maatregelen worden meegefinancierd.

Bouwkavel op maat-plus (BOM+) provincie Limburg

Aanleiding voor de regeling BOM+ is de veranderende functie van vrijkomende agrarische bebouwing in het buitengebied. Ondernemers stoppen met hun bedrijf of zoeken aanvullende inkomsten door functieveranderingen op het agrarische bedrijf. De regeling BOM+ maakt agrarische bedrijfsontwikkelingen mogelijk en zorgt er tegelijkertijd voor dat de omgevingskwaliteit wordt verbeterd (door tegenprestaties): winst voor ondernemer én

omgevingskwaliteit. De provincie Limburg heeft een lijst opgesteld met mogelijke tegenprestaties, variërend van landschappelijke inpassing door erfbeplanting tot architectonische aanpassingen en toepassing van baksteen in plaats van beton. Op de website van de provincie Limburg staan ook voorbeeldregelingen.

Naast de betaalde inzet van arbeid kan er gelukkig ook vertrouwd worden op de gewaardeerde inzet van vele vrijwilligers op het gebied van landschaps- en natuurbehoud- en -ontwikkeling, ook op het gebied van erfgoed en architectuur. Er is een breed scala aan instellingen zoals Landschapsbeheer Nederland, Heemschut, de lokale architectuurcentra bezig met het beheren en ontwikkelen van het landschap. Het rijk blijft deze zorg voor het landschap in financiële zin ondersteunen door structurele en/ of project-subsidies.

De volgende rijksinstrumenten met subsidiemogelijkheden zijn beschikbaar of in ontwikkeling.

- 1. Architectuur-, Belvedere en cultuurhistorie subsidieregelingen**
- 2. Beheer en onderhoud buitenplaatsen**
- 3. Budget Investeringen Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK)**
- 4. Fiscaliteiten: huidige en nieuwe mogelijkheden**
- 5. Investeringsbudget Landelijk gebied (ILG)**
- 6. Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV)**
- 7. Landschapsontwikkelingsplan (LOP) subsidie**

1. Architectuur, Belvedere en cultuurhistorie subsidieregelingen

In het kader van het (landschaps)architectuur- en het cultuurhistoriebeleid stelt het Rijk via het Stimuleringsfonds Architectuur subsidies beschikbaar aan particulieren, bedrijven en overheden voor Architectuur- en Belvedereprojecten. De projecten moeten gericht zijn op het bevorderen van kennisont-

wikkeling en kennisoverdracht over de ruimtelijke inrichting van stad en landschap en/of het inbrengen van de cultuurhistorische component in de ruimtelijke planvorming vanuit het adagium 'behoud door ontwikkeling'.

Verder is er nog de Regeling voor individuele Architectuursubsidies, uitgevoerd via het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst. Deze subsidieregelingen dienen om individuele of lokale initiatieven te ondersteunen. Door bij te dragen aan bijvoorbeeld ontwerpend onderzoek of een publicatie wordt het culturele bewustzijn vergroot bij beleidsmakers, bestuurders, beslissers, investeerders, ontwerpers en – niet in de laatste plaats – het publiek in brede zin.

2. Beheer en onderhoud buitenplaatsen

Naast de gelden die via Programma Beheer lopen voor beheer en onderhoud van landschapselementen zijn er ook regelingen bij de ministerie van OCW en van LNV voor het onderhoud en restauratie van culturele landschapselementen zoals landgoederen. Het gaat om:

- Besluit Rijkssubsidiering instandhouding Monumenten (BRIM)
- Besluit Rijkssubsidiering historische buitenplaatsen (BRHB)
- Regeling herstel historische buitenplaatsen

3. Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK)

Met het BIRK draagt het Ministerie van VROM financieel en inhoudelijk bij aan ruimtelijke investeringsprojecten die de kwaliteit van onze leefomgeving verbeteren en die passen binnen het nationaal ruimtelijk beleid. Het gaat meestal om projecten die anders niet van de grond komen of niet met de gewenste kwaliteit worden gerealiseerd. Met de extra bijdrage kunnen regionale en lokale overheden het project op een hoger niveau tillen. Met BIRK beoogt het Rijk met weinig extra geld betere resultaten te behalen bij ruimtelijke investeringen, of juist slimme investeringen uit te lokken. Er is behoefte aan sterke steden en een vitaal platteland met open ruimten om van te genieten.

4. Fiscaliteiten: huidige en nieuwe mogelijkheden

Er zijn al verschillende fiscale faciliteiten

voor investeringen in inrichting en beheer van het landschap. Een voorbeeld is de Natuurschoonwet (NSW) op grond waarvan landgoedeigenaren een verlaging van de successiebelasting krijgen, op voorwaarde dat het landgoed wordt opengesteld voor publiek. Verder kan gewezen worden op de volgende faciliteiten in de sfeer van de inkomstenbelasting ten behoeve van de instandhouding of ontwikkeling van natuur, bos of landschap:

- a. bosbouw- en landbouwvrijstelling in box 1;
- b. volledige vrijstelling van belastingheffing over subsidies natuurontwikkeling in box 1;
- c. geruisloze doorschuiffaciliteit voor ondernemers die hun activiteiten verplaatsen in verband met aankopen in het belang van de ontwikkeling en instandhouding van de ecologische hoofdstructuur;
- d. fiscaal vriendelijke behandeling van NSW-landgoederen die zijn ondergebracht in een transparante besloten vennootschap;
- e. box 3-vrijstellingen voor bossen, natuurterrein en NSW-gronden.

Nieuwe mogelijkheden vloeien voort uit het wetsvoorstel 'werken aan winst', waarin wordt voorgesteld enerzijds de milieu-investeringsaftrek (MIA) te verbreden met dierenwelzijn- en plattelandsinvesteringen en anderzijds de aftrekpercentages te verhogen. Bepaalde investeringen in het landelijk gebied worden op deze manier voor meer dan 100% aftrekbaar van de winst. Een nadere invulling van de verbrede MIA zal plaatsvinden in 2007.

Recent is nader onderzoek gedaan naar het gebruik van de verschillende fiscale instrumenten ten behoeve van natuur- en landschapsbeleid. Het binnenkort te verschijnen LEI rapport 'De Natuurschoonwet voor landbouwbedrijven in de Ecologische Hoofdstructuur en de Nationale Landschappen' en het reeds verschenen rapport 'Fiscale faciliteiten en knelpunten bij natuurontwikkeling door particulieren' (LEI-rapport 5.05.06, juni 2005) zijn daarvan voorbeelden. Ook het rapport "Vaste koers en een lange adem, Raad voor het Landelijk Gebied, 05/1' bevat een paragraaf met een aantal aanbevelingen op fiscaal terrein.

5. Investeringsbudget Landelijk gebied (ILG)

Het ILG is een bundeling van de verschillende rijksbudgetten voor aankoop, inrichting en beheer van het landelijk gebied. De uitvoering wordt gedecentraliseerd naar provincies en wordt gekenmerkt door een programmatische en een gebiedsgerichte aanpak. Het Rijk maakt zevenjarige afspraken met iedere provincie afzonderlijk over de inzet van het geld voor het bereiken van rijksdoelen. Provincies voeren de regie op de uitvoering door de partijen in het gebied. Het ILG is niet alleen een financieel instrument. Het is vooral een verandering van bestuurlijke verhoudingen en een nieuwe manier van werken als het gaat om de inrichting van het landelijk gebied.

De jaren 2005 en 2006 vormen een overgangperiode van de huidige werkwijze naar het ILG. Voor deze twee jaar bestaat er een geormerkte investering vanuit Belvedere-middelen voor het versterken van de ruimtelijke kwaliteit van Nationale Landschappen. Het gaat daarbij om versterkte aandacht voor de ontwikkelingsgerichte benadering van de cultuurhistorie. Hiertoe zijn in het uitvoeringscontract 2005–2006 prestatieafspraken gemaakt met de provincies. Deze afspraken gaan zowel over proces als over inhoud. Aan provincies wordt bijvoorbeeld gevraagd om bij de begrenzing, de uitwerking van de kernkwaliteiten en bij de opstelling én uitvoering van integrale uitvoeringsprogramma's en gebiedsuitwerking weloverwogen keuzes te maken, waarbij cultuurhistorische kwaliteiten en kansen gelijkwaardig met andere kwaliteiten worden meegewogen. In aansluiting op deze actie wordt er naar gestreefd om vanaf 2007 een cultuurimpuls in het ILG op te nemen naar voorbeeld van de cultuurimpuls ISV. De mogelijkheden hiertoe worden vanaf 2005 inhoudelijk en financieel verkend.

ILG en Programma Beheer

Het gaat hier om rijks gelden voor beheer van natuur en landschapselementen. In de regelingen SAN en SN-Programmabeheer wordt grotendeels ingezet op de Ecologische Hoofdstructuur en de Nationale Landschappen. Vanaf 2007 zetten de provincies de programmabeheergelden

geheel via het ILG in. Het Rijk stelt vanaf 2007 voor het landelijk gebied een gebundelde doeluitkering ter beschikking. Doel van het ILG is het borgen en versterken van samenhang in de aansturing van de gebiedsgerichte processen in het landelijk gebied, waaronder de landschappelijke ontwerppoging voor Nederland.

Als de catalogus over de Groene Diensten beschikbaar is (2007), die Rijk, EU en provincies samen ontwikkelen, kunnen provincies deze ook benutten voor het beheer van het landschap.

6. Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV)

Het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) gaat over de financiering aan steden voor het stedelijk gebied. Het geld kan echter ook in de randzone van de stad en voor een goede overgang van de bestaande stad naar het landelijk gebied worden ingezet.

Voor de periode 2005–2009 stellen de ministeries van VROM, OCW en LNV bijdragen uit het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) beschikbaar aan de G-31 gemeenten en, via de provincies, aan andere zogenaamde programma- en projectgemeenten. Deze tweede tranche van het ISV is uitgebreid met een cultuurimpuls. Het is voor de stad van belang dat gemeenten zorgen voor behoud van gebouwen en stedelijke en groene structuren die, in historisch perspectief, een waardevolle betekenis hebben. Daarnaast is het van belang dat ze voorwaarden en ruimte scheppen voor nieuwe culturele ontwikkelingen.

Aanleiding tot het instellen van de cultuurimpuls ISV is de constatering dat imago, identiteit en uitstraling van een buurt wijk, stadsdeel en/of stad sterk worden bepaald door de beleving van de lokale historie, aanwezige visuele kwaliteiten en culturele voorzieningen.

De cultuurimpuls ISV is gericht op verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving door het integraal benutten en borgen van culturele kwaliteiten in de praktijk van de stedelijke vernieuwing. De effectiviteit van de cultuurimpuls wordt gestimuleerd door gerichte ondersteuning vanuit het Projectbureau Belvedere en ROB/RDMZ (Wat is dit?). ISV-2 bevat ook doelen en budgetten voor Groen in de stad.

7. Landschapsontwikkelingsplan (LOP) subsidie

Voor de planvorming op gemeentelijk en bovengemeentelijk niveau stelt het Rijk in heel Nederland geld beschikbaar. Het Rijk subsidieert 50 % van de kosten voor het opstellen van een LOP voor één gemeente en 75 % als meer gemeenten samen een LOP op laten stellen. In het Besluit Ontwikkeling Landschappen (BOL) staan opzet en voorwaarden voor subsidieverlening. De voorwaarden zijn participatie van burgers en het regelen van de financiering van de uitvoering van voorgestelde maatregelen. In 2006 is de BOL-regeling geëvalueerd en op basis hiervan zal het Rijk de continuering van de subsidieregeling bezien. Voor informatie over de inhoud van het LOP zie paragraaf 5.2.

4.3 Antwoord vraag 4. Geld voor uitvoering van kleinschalige projecten en beheer landschap

Vraag 4. Hoe kan het 'financiële gat' tussen beleid en uitvoering gedicht worden?

In deze vraag gaat het om hoe voldoende financiële middelen kunnen worden gegenereerd om beleidsdoelstellingen tot uitvoering te brengen. Hiervoor volgen hieronder enkele mogelijkheden.

1. **Nieuwe landgoederen en buitenplaatsen**
2. **Regionale groenfondsen/ catalogus groen-blauwe diensten**
3. **Ruimte-voor-ruimte en hergebruik vrijkomende gebouwen**
4. **Sponsoring, adoptie, landschapsfondsen**

1. Nieuwe landgoederen en buitenplaatsen

Nieuwe landgoederen kunnen bijdragen aan de kwaliteit van het landschap, en vormen een motor achter landschapontwikkeling. Veel provincies hebben apart beleid om nieuwe buitenplaatsen of landgoederen in het landelijk gebied mogelijk te maken. In de meeste streekplannen worden daartoe maximale bebouwingsdichtheden aangehouden van één woning per vijf tot vijftien hectare. Een dergelijke dichtheid blijkt financieel moeilijk rendabel te krijgen. Dat is één van de belangrijkste redenen dat er tot nu toe weinig nieuwe buitenplaatsen of landgoede-

ren zijn gerealiseerd.

Diverse provincies zijn bezig met een herijking van het beleid, om de aanleg van nieuwe buitenplaatsen financieel en planologisch aantrekkelijker te maken. Veelal zijn specifieke bepalingen opgenomen voor waarborging van de landschappelijke kwaliteit.

Onderstaand voorbeeld geeft aan hoe de provincie ruimte kan bieden aan nieuwe landgoederen.

Op weg naar nieuwe landgoederen in Overijssel

De provincie ziet in nieuwe landgoederen een mogelijkheid om de ruimtelijke kwaliteit en het recreatief medegebruik te versterken. Er is experimenteeruimte voor vijf nieuwe landgoederen. Onder voorwaarden is nieuwe bebouwing in het buitengebied hiermee mogelijk, op plaatsen waar dit volgens het provinciale beleid aanvankelijk niet is toegestaan. In de conceptregeling wordt onder meer geëist dat de aanvraag vergezeld gaat van een beeldkwaliteitplan, een bouwplan voor het woongebouw, een inrichtingsplan voor tuin en overig terrein en een exploitatie-opzet voor onderhoud en beheer van het gehele landgoed. Verder moeten een architect en een landschapsarchitect worden betrokken bij de planontwikkeling. Op basis van de ervaringen past de provincie Overijssel haar streekplan aan, zodat er meer ruimte is voor nieuwe landgoederen.

2. Regionale groenfondsen/catalogus groen-blauwe diensten

Diverse provincies zijn betrokken bij het opzetten van regionale groenfondsen. Dit fonds wordt veelal gekoppeld aan een structuurvisie, een landschapsontwikkelingsplan of gebiedsgericht beleid.

Een voorbeeld is het regionaal landschapsfonds Via Natura, voor het landschapsontwikkelingsplan van de gemeenten Groesbeek, Millingen

a/d Rijn en Ubbergen. Dit fonds moet de kwaliteit en toegankelijkheid van het landschap waarborgen, via contracten met grondeigenaren. Grondeigenaren ontvangen vergoedingen voor 'groene diensten'. Er zijn veel verschillende modellen mogelijk voor de vulling van dergelijke fondsen en voor uitkeringscriteria. In ontwikkeling is een catalogus groen-blauwe diensten. Deze catalogus zal beschrijvingen van diensten bevatten, die als extra worden beschouwd en dus niet kunnen worden beschouwd als verkapte staatssteun aan agrariers. Provincies werken samen met LNV aan 'De Catalogus' waarin een overzicht gegeven wordt van de diensten die vanaf 1/1/2007 kunnen worden ingezet. 'De Catalogus' wordt aan Brussel voorgelegd ter goedkeuring. De goedgekeurde diensten kunnen in geheel Nederland worden ingezet.

Het nu volgende voorbeeld geeft de opzet van groen-blauwe diensten die in de provincie Noord-Brabant wordt gebruikt.

Stimuleringskader groene en blauwe diensten in Noord-Brabant

De provincie Noord-Brabant heeft ervoor gekozen om één stimuleringskader te ontwikkelen voor groene en blauwe dienstverlening, die ook benut kan worden door gemeenten en waterschappen. Met uitzondering van de Ecologische Hoofdstructuur is het kader in heel Brabant van toepassing. Brabant geeft hiermee, als een van de eersten, uitwerking aan de verantwoordelijkheid van provincies, gemeenten en waterschappen voor het landschap buiten de Ecologische Hoofdstructuur. Doel is om de kwaliteit van het landschap te verhogen. Door dit ene stimuleringskader is het niet nodig dat de diverse overheden ieder een eigen regeling opstellen. Het biedt bovendien duidelijkheid voor deelnemers in het veld die initiatieven willen ontplooiën. Voor hen is het niet nodig om te winkelen bij diverse aanbieders. Een uitvoeringspro-

gramma geeft aan welke doelen en maatregelen worden nagestreefd en welke budgetten daarvoor nodig zijn. Per uitvoeringsprogramma stellen de aanbieders van de budgetten een gebiedscontract op. In dit gebiedscontract worden afspraken over de overeengekomen doelen en budgetten vastgelegd. In het gebied wordt een veldcoördinator aangesteld die namens alle aanbieders de regeling zal uitdragen naar mogelijke deelnemers. Deze veldcoördinator is geen provinciale medewerker, maar bijvoorbeeld een ambtenaar van een betrokken gemeente of waterschap of een vertegenwoordiger van een agrarische natuurvereniging. Deze functionaris zal gemeenschappelijk worden bekostigd. Maatregelen die onder het stimuleringskader vallen zijn bijvoorbeeld het realiseren van ecologische verbindingzones, vergroting recreatief medegebruik en landschappelijke inpassing bebouwing.

3. Ruimte-voor-ruimte en hergebruik vrijkomende gebouwen

In het buitengebied komen veel bouwwerken vrij die een woonbestemming kunnen krijgen of gebruikt kunnen worden voor kleine, lokale bedrijvigheid. Het gaat hier om agrarische gebouwen, kazernes, zorginstellingen e.d. Het behoud van het open karakter van het buitengebied kan gediend zijn met hergebruik van deze bebouwing. Vrijkomende gebouwen in het landelijk gebied bieden tevens een kans voor actieve landschapontwikkeling. Veel provincies stimuleren hergebruik en hebben beleidsregels voor hergebruik opgesteld.

Bij het ruimte-voor-ruimte beleid gaat het primair om de sloop van stallen, in combinatie met beperkte ruimte voor nieuwbouw, die per saldo leidt tot een substantiële vermindering van het bebouwd oppervlak.

De regelingen voorzien niet expliciet in eisen voor groenaanleg of erfinrichting, noch in beeldkwaliteitseisen voor de bebouwing. Door

aanvullende eisen te stellen aan beeldkwaliteit, erfinrichting en landschappelijke inpassing, in combinatie met extra bouw mogelijkheden, kan een extra kwaliteitsimpuls aan het landschap worden gegeven. In de conceptregeling rood-voor-rood van de provincie Overijssel is dit al uitgewerkt. In ruil voor sloop van landschapsontsierende bedrijfsgebouwen mogen bouw kavels worden uitgegeven, mits een deel van de meerwaarde aantoonbaar wordt ingezet voor verbetering van de beeldkwaliteit, landschappelijke inpassing en realisatie van nieuw groen. De deelnemer mag 30% van de gecorrigeerde vervangingswaarde van de gebouwen behouden. De gemeenten moeten dit toetsen aan de hand van nadere criteria voor gewenste beeldkwaliteit en ruimtelijke kwaliteitswinst.

4. Sponsoring, adoptie, landschapsfondsen

Door creatief te zijn in het zoeken naar financiële middelen en partners in financiering kunnen kwaliteitsslagen in het landschap worden gemaakt. Te denken valt daarbij aan overheidsmiddelen maar ook aan het betrekken van bedrijven en de burger. Sponsoring, adoptie en het creëren van landschapsfondsen voor landschapselementen of hele landschappen zijn een middel om financiën te genereren.

Het Lunters Landfonds is hiervan een goed voorbeeld. Hierna wordt deze aanpak kort toegelicht.

Lunters landfonds, een initiatief van dorpsbewoners

De vereniging Lunters landfonds heeft tot doel het plattelandskarakter en de vitaliteit van het buitengebied van Lunteren te behouden en te versterken.

Burgers kunnen geld geven of uitlenen, waarmee het Landfonds agrarische grond in Lunteren aankoopt. Agrariërs in Lunteren kunnen deze grond pachten tegen een redelijke prijs. Als tegenprestatie besteden zij extra aandacht aan de kwaliteit van het gebied, bijvoorbeeld door het in stand houden van een houtwal, of een kleurrijke akkerrand.

Op deze manier kunnen burgers trots zijn op de verbeteringen in het landschap die dankzij hun inspanningen zichtbaar worden.

Daarnaast worden de recreatieve gebruiksmogelijkheden van het buitengebied van Lunteren in kaart gebracht en vertaald naar duidelijke, haalbare en aansprekende projecten. Zo wil het landfonds bijvoorbeeld bestaande fiets- en wandelpaden doorbreken en weer nieuwe toevoegen.

De vereniging Lunters landfonds is door de Belastingdienst erkend als een zogenaamd artikel 24 organisatie: zeg maar een goede doelen status. Deze status geeft donateurs de mogelijkheid om giften aan het Lunters landfonds af te trekken van de belasting (bij 'giften').

'Nederland Mooi' (www.nederlandmooi.nl) is een actie in de vorm van een campagne. De campagne wil gemeenten, bedrijven en burgers inspireren om lokale financiering voor natuur en landschap op te zetten. Doel is het verfraaien van de eigen woon- en werkomgeving. Lokale financiering komt niet in de plaats van overheidsfinanciering; het Rijk en de provincie behouden hun taak bij realisering van de Ecologische Hoofdstructuur en behoud en ontwikkeling van de Nationale Landschappen. Lokale financiering richt zich op aanleg en/of beheer van die onderdelen in het landschap die hoog gewaardeerd worden, maar waarin de bestaande regelingen niet goed voorzien. Dat kan uiteenlopen van het treffen van extra maatregelen om weidevogels te behouden (bovenop Programma Beheer) tot het aanleggen van bloemrijke gras- en akkerranden met recreatieve paden of het aanleggen en/of in stand houden van beplantingen.

De subsidieshop (www.subsidieshop.nl) geeft een overzicht van subsidies van Europese, nationale en provinciale overheden die voor een bedrijf op project relevant kunnen zijn. Er kan o.a. geselecteerd worden op landbouw, milieu en cultuur.

54.4 Antwoord vraag 5. Financiering in rood-voor-groen projecten

Vraag 5. *Hoe kunnen rood-voor-groen projecten bijdragen aan een sluitende financiering?*

De essentie van rood-voor-groen projecten is dat die een combinatie zijn van rode en groene functies. Het principe is dat rood betaalt voor groen of anders gezegd: de marktwaarde van groen wordt bepaald door rood. Rood-voor-groen projecten worden ook wel strategische projecten genoemd.

Kiezen van strategische projecten

Het Rijk wil de toepassing van stimuleren. Lagere overheden krijgen meer armslag om hieraan zelf invulling te geven, door ontwikkeling of aanpassing van het instrumentarium. In een provinciale landschapvisie, structuurvisie of in regionale en in sectorale plannen kunnen strategische projecten worden benoemd die vervolgens via gebiedsontwikkeling worden uitgewerkt. Doelen en uitvoeringsstructuur van strategische projecten kunnen sterk verschillen. Die zijn afhankelijk van het gebied en de opgave. Wel zal de provincie altijd een belangrijke rol spelen als initiatiefnemer, of als participant. In het IPO-advies over de regionale structuurvisie (2003) wordt gesteld dat een structuurvisie in ieder geval een samenhangend investeringsprogramma met strategische projecten bevat, die voor de regionale ontwikkeling van doorslaggevend belang zijn. In het advies worden concrete voorstellen gedaan.

Rood-voor-groen en verevening op verschillende schaalniveaus

Voor landschapontwikkeling zijn met name de toepassing van rood-voor-groen en soortgelijke vereveningsconstructies interessant. Rood-voor-groen kan op verschillende schaalniveaus, waaronder die van het landschap worden toegepast. Rode opbrengsten moeten bijdragen aan de opbouw van een robuuste groenblauwe structuur, die kwaliteit aan het landschap toevoegt. De Grondexploitatiewet maakt het mogelijk om, binnen de wettelijke criteria, bijdragen af

te dwingen voor publieke voorzieningen in een bepaald lokaal of regionaal project. Private partijen worden dan verplicht om mee te betalen. Op deze wijze kunnen zgn. 'free riders' worden aangepakt.

In Meerstad Groningen is de zogenaamde 1:1 formule gehanteerd. Deze formule houdt in dat elke hectare nieuw rood (woningen en bedrijven) de inrichting van één hectare nieuw groen (ecologische hoofdstructuur en natuur voor recreatie) betaalt. Uitgangspunt hierbij is steeds dat partijen overleggen, zodat het hele gebied er beter van wordt.

Een van de beoogde meerwaarden van gebiedsontwikkeling is realisatie van alle projectonderdelen dus naast rode ook groene en blauwe ontwikkelingen waardoor de landschappelijke kwaliteit wordt versterkt. Er zullen financiële constructies moeten worden ontwikkeld om ook de niet-rendabele onderdelen te realiseren. Regionaal kostenverhaal en verevening zijn cruciaal bij integrale gebiedsontwikkeling. Beide instrumenten zijn gericht op het koppelen van kosten en opbrengsten. Bij verevening gaat het om een financiële koppeling tussen projecten. Kostenverhaal is veelal een vorm van verevening, specifiek gericht op toerekening van kosten op basis van het profijtbeginsel aan profiterende grondeigenaren. Als van begin af aan door alle partijen gezamenlijk de doelstelling wordt geformuleerd en alle partijen ook bereid zijn om dit gezamenlijk te financieren kunnen ze dit via vereveningsafspraken vastleggen. Inmiddels zijn er verschillende ervaringen opgedaan met financiële constructies. Meestal is er in het stadium van visievorming nog geen enkel beeld van de financiële haalbaarheid van het plan. Met een vroegtijdig inzicht in kosten en opbrengsten kunnen regionale regisseurs beter sturen op het bedenken en uitwerken van vereveningsmechanismen. Achteraf geld zoeken in gebieden met reeds

lopende exploitaties is uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk.

Vereveningsafspraken zijn tot nu toe doorgaans niet publiekrechtelijk afdwingbaar. Ze zijn veel meer het resultaat van onderhandelingen, resulterend in privaatrechtelijke afspraken. Vereveningsafspraken zijn te maken tussen publieke partijen onderling, maar ook tussen publieke en private partijen. Met de komst van de Grondexploitatiewet in 2007 wordt wel een wettelijk kader geboden.

Er kunnen voor verevening en kostenverhaal vier modellen onderscheiden worden van 'licht' naar 'zwaar':

- Het maken van afspraken over een bijdrage aan een onrendabel project, vanuit een winstgevend project, waarbij de geldstroom via de begroting/algemene middelen loopt. Dit is de meest lichte constructie.
- Het opzetten van een gezamenlijk (verevenings-) fonds waarin partijen afspraken maken over een afdracht vanuit winstgevend project aan een fonds. Vanuit dit fonds wordt vervolgens een bijdrage geleverd aan de aanleg van groengebieden of een ander project.
- Een projectenveloppe koppelt direct de kosten en opbrengsten van met elkaar samenhangende projecten in één enveloppe. Een voorbeeld hiervan is de ontwikkeling van een woonlocatie met een daarmee samenhangende groen-blauwe ontwikkeling.
- De meest vergaande vorm van verevening is door alle elementen van de gebiedsontwikkeling (dus bijvoorbeeld én de infrastructuur én de woningbouwontwikkeling én de regionale groenontwikkeling) in één gezamenlijke entiteit onder te brengen, bijvoorbeeld een grondexploitatie maatschappij of een regionale ontwikkelingsmaatschappij.

4.5 Beschikbare informatie en lopende acties

ONDERWERP	BESCHIKBARE INFORMATIE	LOPENDE ACTIES
<i>Landschaps ontwikkelingsplannen</i>	Subsidieregeling voor opstellen van landschapsontwikkelingsplannen: Besluit Ontwikkeling Landschappen (BOL) www.hetInvloket.nl	Evaluatie Landschapsontwikkelingsplannen en regeling BOL, in 2006
<i>Groen-blauwe diensten</i>	VOORBEELD 'STIMULERINGSKADER GROENE EN BLAUWE DIENSTEN IN NOORD-BRABANT' (ZIE § 4.3)	- Uitwerken "Catalogus Groene Diensten" door de provincies en het Rijk, in 2006 Deze wordt eens per jaar vernieuwd. Voorgesteld is om de Catalogus mee te nemen in het tweede Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP2). - Opzetten Programma Toegankelijkheid van het landelijk gebied
<i>Kleine projecten en beheer voor natuur en landschap Stimuleren gemeenten, bedrijven en burgers om te investeren in natuur en landschap in de eigen leefomgeving</i>	- Platform 'Nederland mooi' om de eigen omgeving van de burger mooier en groener te maken www.nederlandmooi.nl - Toolkit financieringsvormen Natuur- en Landschapbeheer voor landschapsfonds, sponsoractiviteit en adoptieproject. Te vinden op www.nederlandmooi.nl - Ruim 300 subsidies, gericht op ondernemers www.subsidieshop.nl	
<i>Europese financiering</i>		Landschap stevig verankeren in het POP2.
<i>Financiering via fiscale mogelijkheden</i>	Fiscale faciliteiten en knelpunten bij natuurontwikkeling door particulieren, LEI-rapport, 2005	- LEI-onderzoek naar de vraag of grondgebonden landbouwbedrijven in de EHS en Nationale Landschappen onder de Natuurschoonwet gebracht kunnen worden - Uitbrengen kabinetsstandpunt op basis van de LEI-onderzoeken.
<i>Overige financieringsconstructies</i>	Kansen voor het platteland, 2005. Sociaal Economische Raad (SER). Stimuleren van ondernemerschap en betrokken burgerschap en het helpen ontwikkelen van nieuwe arrangementen voor een vitaal platteland	- Verkenning van verhandelbare ontwikkelingsrechten - Verkenning van fiscale maatregelen die beheersdoelen ondersteunen, i.o.m. het Ministerie van Financiën

Zendmast

Wet- en regelgeving

5.1 Vragen vanuit de provincies

De provincies hebben drie prioritaire vragen over wet- en regelgeving geformuleerd.

Vraag 6. *Welke instrumenten (inclusief Europese instrumenten) zijn beschikbaar voor het verbeteren van de kwaliteit van het landschap?*

Vraag 7. *Hoe kan de regelgeving toegankelijker en eenvoudiger worden gemaakt?*

Vraag 8. *Hoe kan een bestemmingsplan meer landschapsgericht zijn?*

5.2 Rijksregelingen, wetten en instrumenten

Hieronder worden tien rijksregelingen, wetten of instrumenten behandeld, die belangrijk zijn voor landschap.

1. **Grondbeleid en Grondexploitatiewet**
2. **Landschapsonwikkelingsplan (LOP)**
3. **Monumentenwet 1988 en het Beschermd stads- en dorpsgezicht**
4. **Natuurbeschermingswet 1998 en het beschermd landschapsgezicht**
5. **Natuurschoonwet (NSW)**
6. **Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening (Wro)**
7. **Welstandsbeleid en -regelgeving**
8. **Wet Bodembescherming**
9. **Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG)**
10. **Wet op de architectentitel**

1. **Grondbeleid en Grondexploitatiewet**
Het hele palet aan instrumenten dat een overheidsorgaan ter beschikking staat om ruimtelijke doelstellingen te realiseren, wordt grondbeleid genoemd. Dit richt zich op de markt waar de

grond wordt gekocht, geëxploiteerd, ontwikkeld en verkocht. Het omvat zaken als verwerving van grond, grondexploitatie, kostenverhaal, voorkeursrecht, onteigening, grondprijnsbeleid, bevordering particulier opdrachtgeverschap (vrije kavels). Zo mogen in het kader van de Wet Grondexploitatie in een overeenkomst ook afspraken worden gemaakt over financiële bijdragen aan ruimtelijke ontwikkelingen buiten de locatie, dus in een groter gebied (bovenplanse verevening). Te denken valt b.v. aan bijdragen aan groen- en recreatiegebieden.

Veranderingen in de verhoudingen tussen overheden, marktpartijen en burgers op de grondmarkt, de doelstellingen uit de Nota Ruimte en het toekomstig nieuwe regime van de Wro vragen om een modernisering van de instrumenten voor het grondbeleid. Met de Nota Grondbeleid uit 2001 is hier een begin mee gemaakt.

Een belangrijke nieuwe stap is de introductie van de Grondexploitatiewet. Het wetsvoorstel daarvoor is op 1 september 2005 bij de Tweede Kamer ingediend. Doelstelling van de wet is een goede regeling voor het kostenverhaal en enkele locatie-eisen bij particuliere projectontwikkeling. Daarnaast wil de regering ook meer transparantie, zeggenschap voor de consument en concurrentie. In het nieuwe wetsvoorstel is gekozen voor handhaving van het gemengde stelsel voor grondexploitatie, dus zowel een privaatrechtelijk als een publiekrechtelijk spoor.

Privaatrechtelijke spoor

Privaatrechtelijk wil zeggen dat betrokken partijen onderling tot overeenstemming komen op basis van vrijwillige samenwerking. De afspraken worden vastgelegd in een privaatrechtelijke overeenkomst.

- **Wettelijke basis voor contracten over grondexploitatie**
De wet legt een stevige basis voor privaatrechtelijke overeenkomsten over de grondexploitatie tussen gemeenten en projectontwikkelaars en andere particuliere eigenaren.
- **Bovenplanse verevening**
In een overeenkomst over grondexploitatie mogen ook afspraken worden gemaakt over financiële bijdragen aan ruimtelijke ontwikkelingen buiten de locatie, dus in een groter gebied. Te denken valt aan bijdragen aan groen- en recreatiegebieden. Dergelijke afspraken zijn binnen het huidige wettelijk kader veelal niet rechtsgeldig.
- **Transparantie**
Om de transparantie van het gemeentelijk grondbeleid te bevorderen is bepaald dat de gemeente in de gemeenteberichten melding moet maken van gesloten overeenkomsten. Dergelijke overeenkomsten vallen onder de Wet openbaarheid van bestuur.

Publiekrechtelijk spoor

Als een gemeente er niet in slaagt met alle particuliere eigenaren in een gebied een overeenkomst te sluiten over grondexploitatie, moet de gemeente deze publiekrechtelijk kosten verhalen bij partijen waarmee ze geen contract heeft gesloten. Het publiekrechtelijk instrument voor het kostenverhaal is dus aanvullend en werkt als stok achter de deur. Het instrument treedt bij bouwlocaties in de plaats van de baatbelasting. Het instrument is alleen van toepassing bij bestemmingsplannen en projectbesluiten op grond van de Wet ruimtelijke ordening die voor de eerste maal voorzien in nieuwbouw of in belangrijke en omvangrijke verbouwplannen met functiewijzigingen, zoals de verandering van een fabrieksgebouw in appartementen.

2. Landschapsontwikkelingsplan (LOP)

Een LOP beschrijft de gewenste ontwikkelingen op basis van een beschrijving en analyse van de bestaande kwaliteiten van het landschap. De geformuleerde wensen en concrete uitvoeringsprojecten bieden een kapstok voor het aanboren van geldstromen en het sturen van vrijwilligersorganisaties.

Het LOP is ook een belangrijke bouwsteen voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van het bestemmingsplan of streekplan. Daarnaast biedt het LOP een kader om ruimtelijke ingrepen in het landschap te toetsen.

3. Monumentenwet 1988 en het Beschermd stads- en dorpsgezicht

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Minister van VROM kunnen gezamenlijk gebieden aanwijzen als beschermd stads- of dorpsgezicht. Deze aanwijzingsmogelijkheid bestaat sinds 1961 en wordt tot op heden zowel in het stedelijk als in het landelijke gebied toegepast. Stads- en dorpsgezichten worden omschreven als 'groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang, dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarden en in welke groepen zich een of meer monumenten bevinden.' (MW 1988, art. 1) Het besluit tot aanwijzing omvat de ministeriële beschikking met een begrenzingskaart en een toelichting. In de toelichting wordt de reden van aanwijzing vermeld en worden de historische karakteristieken beschreven. De betreffende gemeente legt een beschermd stads- of dorpsgezicht in een bestemmingsplan vast als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening. In beschermde stads- of dorpsgezichten is het verboden een bouwwerk geheel of gedeeltelijk af te breken zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (sloopvergunning). Volgens de Woningwet geldt binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht een bouwvergunningplicht. Enkele bekende beschermde stads- en dorpsgezichten zijn het bemalings- en boezemcomplex Kinderdijk, de landgoederenzone Eelde-Paterswolde en de ontginningsgebieden Helenaveen en Ravenswoud. Naast de aanwijzing van beschermde stads- en dorpsgezichten regelt de Monumentenwet ook de aanwijzing van beschermde rijksmonumenten. Van deze rijksmonumenten staan er vele duizenden in het landelijk gebied. De archeologische, 'gebouwde' en 'groene' rijksmonumenten – denk bijvoorbeeld aan grafheuvelvelden, boerderijen en buitenplaatsen – oefenen met

hun aanwezigheid grote invloed uit op de kwaliteit en beleving van het landelijk gebied.

4. Natuurbeschermingswet 1998 en het beschermd landschapsgezicht

In de nieuwe Natuurbeschermingswet is geregeld dat Gedeputeerde Staten een landschapsgezicht bij besluit kunnen aanwijzen als beschermd landschapsgezicht. Deze mogelijkheid voor het aanwijzen van beschermde landschappen geldt vooral voor het landelijk gebied. Een landschapsgezicht is in dit geval een 'samenstel van onbebouwde terreinen of van bebouwde en onbebouwde terreinen dat vanwege zijn structuren, patronen of elementen dan wel anderszins vanwege zijn uiterlijke verschijningsvorm, historisch-landschappelijk van algemeen belang is' (Natuurbeschermingswet). Het besluit bevat in ieder geval een beschrijving van de kenmerken van het landschapsgezicht voorzover deze kenmerken uiterlijk waarneembaar zijn en een aanduiding van handelingen die de kenmerken kunnen aantasten. Het besluit gaat vergezeld van een kaart waarop de begrenzing van het gebied dat als beschermd landschapsgezicht is aangewezen, is aangegeven. De gemeenteraad van de gemeente waarin het beschermd landschapsgezicht is gelegen, stelt ter bescherming van een beschermd landschapsgezicht een bestemmingsplan vast als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening.

5. Natuurschoonwet (NSW)

De Natuurschoonwet is ingevoerd ter bescherming van de schoonheid en waarde van landgoederen. Dat betekende dat naast de instandhouding van landgoederen vooral opgaande beplantingen beschermd worden. De criteria van de wet stimuleerde zelfs de aanplant van bos en opstanden. Ondertussen leeft het idee de wet te verbreden zodat die ingezet kan worden voor natuur- en landschapsontwikkeling in brede zin. Ook bestaan er plannen de werksfeer buiten de traditionele omgeving van het landgoed te halen. Er lopen verschillende onderzoeken die bijdragen aan de ideevorming voor eventueel ingrijpende wetswijzigingen.

6. Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening (Wro)

Om de uitvoering van het ruimtelijk beleid beter mogelijk te maken wordt momenteel het instrumentarium aangepast. De provincies en gemeenten worden met de nieuwe Wro en grondbeleidsinstrumenten beter toegerust voor de uitvoering van het ruimtelijk beleid. Bij de nieuwe Wro en de modernisering van het grondbeleidsinstrumentarium wordt voor provincies de inpassingsplanbevoegdheid geïntroduceerd. Daarnaast zijn er de introductie van de projectbesluitbevoegdheid voor provincies en gemeenten, kortere procedures, de introductie van het voorkeursrecht en onteigeningsbevoegdheid voor provincies, de introductie van de Grondexploitatiewet en het beter mogelijk maken van regionaal kostenverhaal en verevening. Het streven is om al deze instrumenten in januari 2007 daadwerkelijk beschikbaar te hebben.

De nieuwe Wro en landschap ontwikkelen met kwaliteit

Op basis van de nieuwe Wro dienen gemeenten, provincies en ook het Rijk hun beleid neer te leggen in een of meer structuurvisies. De structuurvisies vervangen de huidige streekplannen (op provinciaal niveau), de structuurplannen (op regionaal en gemeentelijk niveau) en PKB's op rijksniveau. De structuurvisie moet de uitgangspunten van het ruimtelijk beleid bevatten en aangegeven hoe men dat beleid wil uitvoeren. De structuurvisie kan gekarakteriseerd worden als het document voor strategische beleidsvorming voor gebiedsontwikkeling.

In de structuurvisies kunnen de overheden beleidsmatig hun visie vastleggen voor het behouden, beschermen en ontwikkelen van kwaliteiten. De resultaten van inventarisaties en analyses van aanwezige kwaliteiten kunnen hierin opgenomen worden. Het bestemmingsplan is dan het instrument om de bescherming van de waarden en doelstellingen juridisch te regelen.

Op gemeentelijk of gebiedsniveau kan het ontwikkelen met kwaliteit en het verbeteren van de kwaliteit bevorderd worden door structuurvi-

sies uit de nieuwe Wro, bestemmingsplannen, beeldkwaliteitplannen en landschapsontwikkelingsplannen in samenhang in te zetten. In beeldkwaliteitplannen en landschapsontwikkelingsplannen kunnen kwaliteiten goed benoemd worden en op kaarten in beeld gebracht worden. Bovendien kunnen zo de aantasting én verbeteringsmogelijkheden van de kwaliteit onder de aandacht gebracht worden.

Als de nieuwe Wro in zijn voorgestelde vorm van kracht wordt, keurt de provincie niet langer bestemmingsplannen goed, maar kan wel via de provinciale structuurvisie invloed uitoefenen op het gemeentelijke beleid. Daarnaast kan de provincie bij verordening algemene regels vaststellen die in het gemeentelijke bestemmingsplan moeten worden verwerkt. Ook krijgt de provincie de bevoegdheid zelf een inpassingsplan vast te stellen indien provinciale belangen op bijvoorbeeld landschapsgebied daartoe noodzakelijk zijn. Deze instrumenten geven de provincie de mogelijkheid om het provinciale beleid juridisch te laten doorwerken op het gemeentelijke niveau.

Juist via gebiedsprojecten kunnen provincies en gemeenten samenwerken en de ruimtelijke kwaliteiten nieuwe impulsen geven. Ook voor gebiedsprojecten is de structuurvisie het document waarin de belangen van overheden, ontwikkelaars en maatschappelijke organisaties bij elkaar worden gebracht. De structuurvisie biedt de mogelijkheid de rol van alle bij de gebiedsontwikkeling betrokken partijen te benoemen. Deze visie is hiermee het beleidsdocument dat de ruimtelijke basis vormt waarin de belangen van overheden, ontwikkelaars en maatschappelijke organisaties bij elkaar worden gebracht.

De nieuwe Wro en bestemmingsplan

Het wetsvoorstel maakt globale en flexibele vormen van bestemmingsplannen mogelijk. Het wetsvoorstel voorziet in de mogelijkheid om in het bestemmingsplan ook kwaliteitseisen op te nemen. De geheel vernieuwde en verkorte procedure voor de vaststelling en wijziging van bestemmingsplannen versterkt de mogelijkheden voor een dynamische aanpak van nieuwe of

onverwachte ontwikkelingen. Globalere planvormen, waarbij in het algemeen niet het exacte ruimtelijke beeld maar de ruimtelijke ontwikkelingsvisie centraal staat, geven de mogelijkheid tot een optimale bewaking van de ruimtelijke kwaliteit, zoals die in het plan of in de daaraan voorafgaande structuurvisie is vastgelegd.

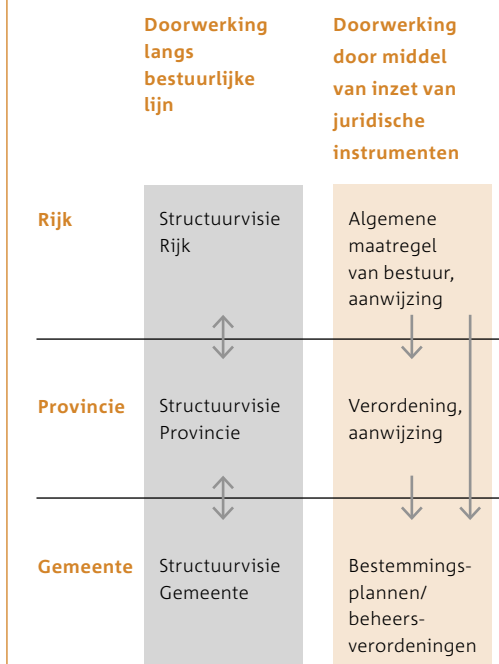
De veranderingen door de nieuwe Wro op een rijtje

- Provincies en gemeenten stellen een of meer structuurvisies op.
Hierin leggen zij de hoofdpunten van hun ruimtelijk beleid neer en geven de provincies en gemeenten aan hoe zij het beleid denken uit te gaan voeren.
- Provincies keuren niet langer gemeentelijke bestemmingsplannen goed, maar kunnen via de provinciale structuurvisie wel invloed uitoefenen op het gemeentelijke beleid. In plaats daarvan krijgen de provincies drie andere instrumenten om hun beleid juridisch door te laten werken richting gemeenten: de aanwijzing (1), de algemene regels (provinciale verordening) (2) en het inpassingsplan (met het projectbesluit) (3). De provincies kunnen deze instrumenten slechts inzetten wanneer provinciale belangen dit noodzakelijk maken.
- Provincies kunnen ook zienswijzen indienen of een aanwijzing geven tijdens de bestemmingsplanprocedure. Doel is om als provincie zoveel mogelijk vooraf, door bestuurlijk overleg of de inzet van bepaalde instrumenten, duidelijk te maken welk beleid (juridisch) doorwerkt naar gemeenten.
- Provincie en Rijk geven zo veel mogelijk van tevoren aan welke provinciale en nationale belangen doorwerken richting de gemeente.
- Provincie en Rijk kunnen tijdens de bestemmingsplanprocedure zienswijzen indienen of een aanwijzing geven.
- Gemeenten stellen voor het gehele grondgebied een of meer bestemmingsplannen vast. Voor gebieden waar geen ruimtelijke ontwikkelingen worden voorzien kunnen gemeenten een beheersverordening maken in plaats van een bestemmingsplan.
- Gemeenten moeten eens in de tien jaar controleren of hun bestemmingsplannen

en beheersverordeningen nog actueel zijn. Bestemmingsplannen ouder dan tien jaar worden bevroren, waardoor gemeenten geen leges kunnen heffen.

- Iedereen kan bij de gemeenteraad een verzoek tot herziening van het bestemmingsplan indienen.
- Om bepaalde projecten voortvarend aan te kunnen pakken, kan gebruik gemaakt worden van het projectbesluit. Het projectbesluit moet wel gevolgd worden door aanpassing van het bestemmingsplan.

DOORWERKING NAAR BESTEMMINGSPLANNEN/ BEHEERSVERORDENINGEN IN HET WETSVORSTEL WET RUIMTELIJKE ORDENING

Welstandsbeleid en -regelgeving

Sinds 1 juli 2004 is in vrijwel alle gemeenten een welstandsnota van kracht, voortvloeiende uit de vernieuwde Woningwet (2002). Alleen met een welstandsnota is het mogelijk om bouwplannen aan 'redelijke eisen van welstand' te toetsen. Met welstandscriteria worden vergunningplichtige bouwactiviteiten beoordeeld. Provincies kunnen formeel geen welstands-

beleid voeren, maar kunnen wel via hun landschapsvisies en andere plannen de gemeentelijke plannen beïnvloeden en inspireren: er zijn voorbeelden van provincies met een provinciaal beeldkwaliteitplan (bijv. Zeeland) en er zijn provincies die voor ontheffingen een beeldkwaliteitplan verplicht stellen (bijv. Noord-Holland).

Er zijn drie mogelijkheden om de welstandsnota in te zetten voor landschapskwaliteit:

- *Welstandstoets voor bouwwerken*
Met de criteria op grond waarvan bouwplannen getoetst worden aan redelijke eisen van welstand kan de welstandsnota gebruikt worden voor landschapskwaliteit. De bebouwing is immers een onlosmakelijk onderdeel van de landschappelijke opbouw.
- *Stimulerend advies (en convenanten) voor groen en landschap*
Het is sowieso mogelijk in de welstandsnota stimulerende adviezen voor andere beleidsvelden op te nemen, zoals landschaps- en groenbeleid.
- *Koppeling aan andere verordeningen*
Het is mogelijk de reikwijdte van het begrip 'redelijke eisen van welstand' te verruimen. Dit kan door koppeling aan andere wettelijke voorschriften dan die bij of krachtens de Woningwet gelden, zoals: voorschriften voor de bestemming 'groen' in het bestemmingsplan en voorschriften van de kapverordening. Dit wordt 'verbrede welstand' genoemd.

8. Wet Bodembescherming

De Wet Bodembescherming moet veranderingen van hoedanigheden van de bodem voorkomen, beperken of ongedaan maken als die een vermindering of bedreiging betekenen van de functionele eigenschappen van de bodem voor mens, plant of dier. Daaronder valt tevens de bescherming van waterbodems, inclusief de zeebodem. De wet draagt bij aan de bescherming van ons aardkundige landschap. De wet is van toepassing op het gehele grondgebied, inclusief de territoriale zee.

De wet bevat algemene bepalingen voor:

- de bescherming van de bodem
- sanering in geval van verontreiniging van de bodem.

9. Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG)

De WILG biedt een integraal kader voor de programmering en financiering uit rijksmiddelen van het gebiedsgerichte beleid. De provincies worden krachtens deze afspraken in medebewind verantwoordelijk voor de verdere uitwerking en realisatie van dit beleid. Het Rijk kent daarvoor budget toe – het zogenoemde Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) – en beperkt zich tot sturing op de hoofdlijnen op de rijksdoelstellingen zoals verwoord in onder meer de Nota Ruimte, de Agenda Vitaal Platteland en het Tweede Meerjarenprogramma van de Agenda Vitaal Platteland (MJP2). Daarnaast voorziet de WILG in een sterke vereenvoudiging van het landinrichtingsinstrumentarium. In het nieuwe systeem komt de primaire verantwoordelijkheid voor de landinrichting bij Gedeputeerde staten te liggen. De Landinrichtingswet 1985 zal worden ingetrokken.

10. Wet op de architectentitel

De wet geldt voor architecten, landschapsarchitecten, stedenbouwers en interieurarchitecten.

De wet heeft drie doelstellingen:

- Het scheppen van waarborgen vakbekwame beroepsuitoefening architecten (inclusief landschapsarchitecten, stedenbouwers en interieurarchitecten).
- Het uitvoeren van de EUArchitectenrichtlijn.
- Consumentenbescherming.

Door onder (landschaps)architectuur en stedenbouw te plannen en in te richten kan men de kwaliteit van het landschap verbeteren. De wet wil daarbij een vakbekwame beroepsuitoefening waarborgen. De ministers van VROM en LNV willen voor 2008 de wet uitbouwen tot een integraal kwaliteitsinstrument. Middelen hier toe zijn onder meer permanente educatie, een gedragscode, een beroepsaansprakelijkheidsregeling, en uitschrijving uit het register. Het Rijk stelt als een van de subsidievoorwaarden bij een Landschapsontwikkelingsplan dat een opdrachtnemer werkt met een geregistreerde landschapsarchitect. Provincies en gemeenten zouden zulke eisen ook kunnen verbinden aan uitbestedingen van ruimtelijke planvorming.

5.3 Antwoord vraag 6. Europese en internationale instrumenten voor verbetering kwaliteit landschap

Vraag 6. Welke instrumenten (inclusief Europese en internationale instrumenten) zijn beschikbaar voor het verbeteren van de kwaliteit van het landschap?

In het voorgaande zijn uitgebreid de bestaande instrumenten om de kwaliteit van het landschap te verbeteren beschreven. De Europese Landschapsconventie biedt van uit de Raad van Europa het kader aan. Voor wat natuur- en landschapsbescherming betreft kunnen daar nog de Vogel- en Habitatrichtlijnen, de Bernconventie en de Conventie ter bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed (Malta) en Conventie voor het architectonisch erfgoed (Granada) aan toegevoegd worden. Op internationaal niveau zet de Werelderfgoedlijst de toon. Een aantal Nationale Landschappen staat op die lijst.

In hoofdstuk 4 (Financiering) staan rijksinstrumenten met subsidiemogelijkheden. Vanuit Europa komen daar nog Plattelands ontwikkelingsgelden voor de uitvoering en Interregprojecten wat betreft onderzoek en planning bij.

Interreg is een initiatief van de Europese Unie voor een harmonieuze en duurzame ontwikkeling van de Europese ruimte door meer grensoverschrijdende, transnationale en interregionale samenwerking. Op dit moment loopt het Interreg III-programma 2001 – 2006. Dit programma van het Europees fonds voor de regionale ontwikkeling (EFRO) wordt afgerond in 2007. Voor de periode 2007 – 2013 komen er mogelijkheden in het nieuwe programma Europese Territoriale Samenwerking (ETS).

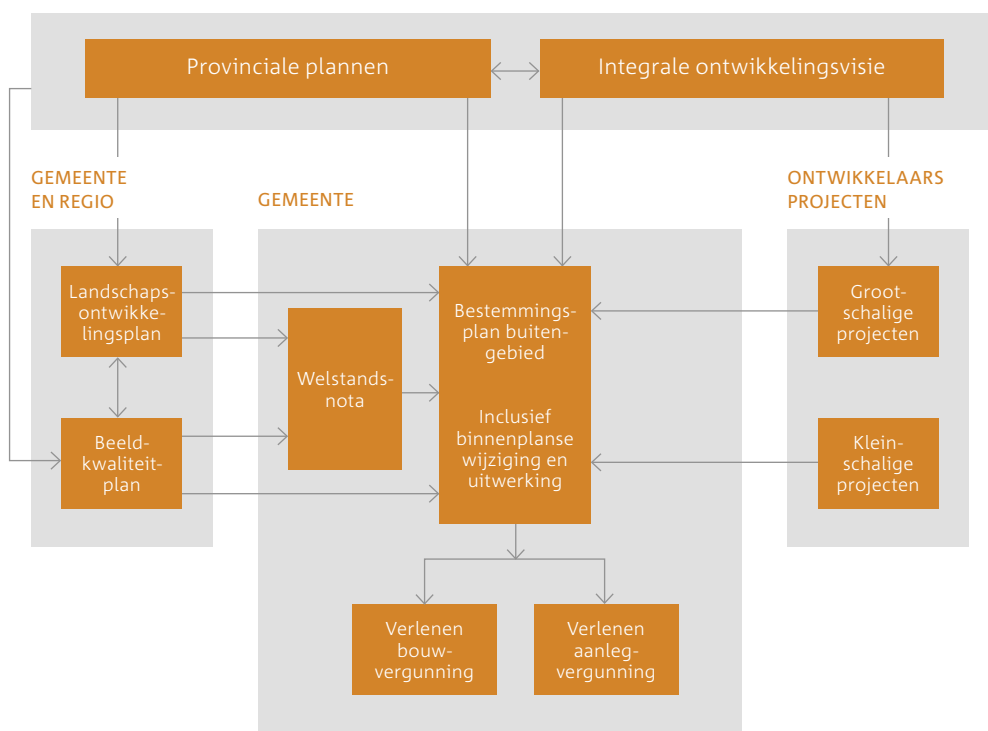
Verder biedt het huidige LEADER+programma van de EU (periode 2000 – 2006) goede mogelijkheden om gebiedsgericht werken aan het landschap te bevorderen en ondersteunen. LEADER+ is een experimenteel programma voor sociaal-economische impulsen op gebiedsniveau. Dit gebeurt door financiering van lokale

en regionale initiatieven. Initiatiefnemers van LEADER+ projecten kunnen private partijen, plaatselijke verenigingen, provincies en gemeenten zijn. Verwacht wordt dat de benadering van LEADER + in het plattelandsontwikkelingsprogramma voor de periode 2007 – 2013 wordt voortgezet.

Behalve deze instrumenten is er het stelsel van ruimtelijke plannen. Deze plannen zijn de formele kaders om plannen te ontwikkelen en uit te voeren. In volgend schema staan tien ruimtelijke plannen in onderlinge samenhang. Op de website 'landschap ontwikkelen met kwaliteit' (www.minlnv.nl/lok) wordt toegelicht hoe in deze plannen rekening gehouden kan worden met landschap.

LANDSCHAP ONTWIKKELEN MET KWALITEIT BIJ GEMEENTE, REGIO EN PROVINCIE

PROVINCIE EN REGIO

Het streekplan of de provinciale structuurvisie volgens de nieuwe Wro zijn belangrijke plannen om samenhang te brengen in het ruimtelijke beleid. Qua inhoud komt de structuurvisie overeen met een integrale ontwikkelingsvisie (IOV), maar de provinciale structuurvisie heeft meer status. In een IOV is er meer vrijheid om ontwikkelingsmogelijkheden te verkennen en daarmee kan een IOV een belangrijke bouwsteen zijn voor de provinciale structuurvisie.

De structuurvisies zijn bij uitstek geschikt om de provinciale visie op het behouden en ontwikkelen van kwaliteiten beleidsmatig vast te leggen. De belangen van overheden, ontwikkelaars en maatschappelijke organisaties worden bijeengebracht in een integrale visie. De structuurvisie kan zowel doorwerken in het bestemmingsplan als het uitgangspunt vormen voor grootschalige en kleinschalige projecten.

Streekplanherzieningen en ontwikkelingsgericht bestemmingsplan Sluis-Aardenburg

Volgens de streekplanherziening Nieuwe economische dragers (april 2001) mogen Zeeuwse gemeenten kiezen voor een selectief ruimtelijk beleid voor het landelijk gebied. Voorts wordt aangegeven welke planologische mogelijkheden gelden voor gemeenten die kiezen voor dat beleid. Op basis van de systematiek van het rapport van de werkgroep Nieuwe economische dragers (maart 2000) wordt een concrete handleiding gegeven voor gemeenten, in de vorm van een positieve lijst van in het landelijk gebied in principe toegestane niet-agrarische bedrijvigheid. Op deze lijst staan functies die in principe in bestaande bebouwing in het landelijk gebied mogen worden ontwikkeld.

In de bestemmingsplannen van de gemeente Sluis-Aardenburg is het provinciale beleid voor nieuwe economische dragers verwerkt. Het bestemmingsplan krijgt hiermee een ontwikkelingsgericht karakter.

Beeldkwaliteitplan gekoppeld aan Welstandsnota in Neerijnen

De welstandsnota bevat de belangrijkste ruimtelijke karakteristieken, die de (beeld)kwaliteit in de gemeente bepalen. De welstandsnota is daarmee niet alleen het kwaliteitskader voor de reguliere bouwplannen, maar het vormt tevens het ruimtelijke toetsingskader voor alle plannen binnen de gemeente. De welstandsnota van de gemeente Neerijnen bevat dus meer dan wat wettelijk wordt vereist van een welstandsnota.

Bij een andere invulling van een bestemming, bijvoorbeeld van een boerderij of kassenbedrijf, moet een beeldkwaliteitplan gemaakt. Een ontwikkeling is alleen dan passend, als het op verschillende schaalniveaus aansluit bij de ruimtelijke karakteristieken. De zogenaamde 'ruimte-voor-ruimte' projecten zijn een goed voorbeeld, waar de werkwijze een sterk eindresultaat opleverde. Deze projecten hebben mede tot doel om het landschapsbeeld te versterken.

Ook op gemeentelijk niveau kan een structuurvisie worden opgesteld volgens de nieuwe Wro. Het bestemmingsplan blijft het centrale planfiguur. Het bestemmingsplan kan ook binnen de huidige WRO al een ontwikkelingsgerichte opzet krijgen.

Landschapsontwikkelingsplan, beeldkwaliteitplan en welstandsnota zijn bouwstenen voor het bestemmingsplan. Kwaliteiten worden benoemd en op kaart gezet; aansluitend worden aantasting en verbeteringsmogelijkheden van de ruimtelijke kwaliteit in beeld gebracht. De welstandsnota heeft een formele status bij het beoordelen van aanvragen voor bouwvergunningen. In de adviesrol kan de welstandsnota ook gebruikt worden bij de beoordeling van aanvragen voor aanlegvergunningen. Het beeldkwaliteitplan kan worden gekoppeld aan de welstandsnota. In Neerijnen is dit toegepast.

Grootschalige en kleinschalige projecten (transformaties) kunnen mede vorm krijgen vanuit de provinciale structuurvisie en de integrale ontwikkelingsvisie. Daarnaast worden ze getoetst aan onder meer bestemmingsplan en welstandsnota bij het verkrijgen van bouw- en aanlegvergunningen.

Om het landschap goed in de plannen te verankeren is het belangrijk om:

- landschap van begin af aan mee te nemen in proces;
- te zoeken naar kansrijke coalities met krachtige sectoren.

5.4 Antwoord vraag 7. Toegankelijker en eenvoudiger regelgeving

Vraag 7. Hoe kan de regelgeving toegankelijker en eenvoudiger worden gemaakt?

De nieuwe Wro en de Wet op de grond-exploitatie streven naar een eenvoudiger en effectievere regelgeving en naar een goede invulling van de verantwoordelijkheden van de verschillende overheden rond de ruimtelijke ordening en landschapontwikkeling. Op allerlei fronten probeert men de regelgeving te vereenvoudigen, zo ook op landschapsgebied. Het komen tot één omgevingsvergunning (bouwvergunning, monumentenvergunning, milieuvergunning, flora en fauna, sloopvergunning etc) is een stap in de goede richting.

Op www.overheid.nl is alle actuele wet- en regelgeving ontsloten; www.subsidieshop.nl doet datzelfde voor een groot deel van de subsidies.

Om de kansen en de mogelijkheden van de bestaande en in ontwikkeling zijnde regelgeving op het gebied van de landschapontwikkeling (en -behoud) op een gebruiksvriendelijke manier te ontsluiten heeft het ministerie van LNV een website ontwikkeld 'landschap ontwikkelen met kwaliteit'. (www.minlnv.nl/lok) Deze website biedt handreikingen voor het ontwikkelen van landschap met kwaliteit voor de belangrijkste planvormen voor het landschap. Voor het ruimteforum (www.ruimteforum.nl) biedt het ministerie van VROM daarnaast nog een mogelijkheid om te discussiëren over de ruimtelijke kwaliteit en de regelgeving daaromtrent.

Door bestaande instrumenten en regelingen geïntegreerd te gebruiken, kunnen ze een efficiënter resultaat bereiken. Denk bijvoorbeeld aan het koppelen (en gelijktijdig of volgtijdig opstellen van) een landschapontwikkelingsplan met een bestemmingsplan en welstandsnota.

De gemeente Boekel heeft voor bouwvergunningen een nieuwe aanpak gekozen, die minder beslag legt op de inzet van de gemeente.

Boekel kiest voor baliebouwvergunning

De gemeente Boekel heeft de uitdaging opgepakt om zelf tot vermindering van regelgeving over te gaan. Ze heeft de aanvraag van de bouwvergunning vereenvoudigd. Doel is om te komen tot afgifte door de gemeente van een vergunning aan de balie, direct nadat de aanvraag is ingediend. De aanvraag wordt niet meer tevoren door de gemeente getoetst aan bestemmingsplan, Bouwbesluit en Bouwverordening. Echter, een bouwaanvraag moet wel aan de genoemde eisen voldoen.

De verantwoordelijkheid voor die toetsing wordt neergelegd bij de gecertificeerde architect van de aanvrager.

Door deze aanpak hoeft de gemeente minder werk te doen. Omdat een architect wordt ingeschakeld voor het bouwplan, verwacht de gemeente hier en daar ook tot kwaliteitsverhoging van de bouwplannen te kunnen komen.

(Bron: persbericht gemeente Boekel)

5.5 Antwoord vraag 8. Naar een landschapsgericht bestemmingsplan

Vraag 8. *Hoe kan een bestemmingsplan meer landschapsgericht zijn?*

De huidige situatie is uitgebreid beschreven op de website 'landschap ontwikkelen met kwaliteit' (www.minlnv.nl/lok). Het komt erop neer dat men in de toelichting en de bepalingen veel kan opnemen waarmee de bestemmingen beperkingen krijgen, waardoor het landschap beschermd wordt of die als aanknopingspunt kunnen dienen voor goede ontwikkelingen. Door een geïntegreerd gebruik van de instrumenten, welstandsnota, landschapontwikkelingsplan en beeldkwaliteitplannen kan zowel voor behoud als voor ontwikkeling veel bereikt worden voor een hoogwaardig landschap. Het bestemmingsplan gaat uiteindelijk alleen over de bestemmingen, de andere plannen zeggen ook iets over architectonische kwaliteit en land-

schapskwaliteit door behoud, beheer en ontwikkeling. De bescherming van het landschap in een bestemmingsplan kan bijvoorbeeld door functies/bestemmingen uit te sluiten (zoals in een bepaald waardevol gebied mag niet worden gewoond) en via kwaliteitseisen die voor een bepaald gebied worden geformuleerd. Door een bestemmingsplan vrij algemeen op te stellen en de detaillering later via stedenbouwkundige uitwerking te regelen houdt men veel vrijheid voor ontwikkelingen. Straks met de nieuwe Wro kan met de structuurvisie, als vormvrij instrument op verschillende schaalniveaus op een geschikt niveau worden ingegaan op landschap en ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden.

Juridische doorwerking kan een bestemmingsplan kan als volgt :

- Via een algemene maatregel van bestuur of provinciale verordening: gebiedsgerichte eisen stellen over wat er in bestemmingsplan moet worden verwerkt
- Aanwijzing voor concreet geval, zoals vuilstort.
- Via een Inpassingsplan, mogelijk in combinatie met coördinatie-regeling.

5.6 Bestaande informatie en lopende acties

ONDERWERP	BESCHIKBARE INFORMATIE	LOPENDE ACTIES
<i>Grondexploitatiewet en nieuwe Wro</i>		1. Voorlichtingsbijeenkomsten van het Ministerie van VROM over de Grondexploitatiewet. 2. Voorlichting en cursussen over nieuwe Wro
<i>Grondverwerving</i>		1. Uitwerken afspraken over de grondbank Op initiatief van de provincie wordt een grondbank voor beheer landbouwgrond voor natuur en landschap momenteel onderzocht in Laag Holland. Het Ministerie van LNV denkt hierover mee. Op basis van de resultaten van dit onderzoek en rekening houdend met de lopende ontwikkelingen op het gebied van Rijksactivabeleid, kunnen voorstellen voor verdere actie worden gedaan.
<i>Europese regelgeving</i>		1. Communicatie over natuurwetgeving 2. Onderzoek betekenis van nieuwe EU-richtlijn voor aanplant van bos en landschappelijke beplantingen
<i>Vereenvoudigen regelgeving</i>		1. Project andere overheid Onderzoek naar samenvoegen en stroomlijnen van de verschillende subsidies
<i>Bestemmingsplan buitengebied</i>	• Overzicht van voor het landschap relevante regelingen en subsidies. Zie website Landschap ontwikkelen met kwaliteit www.minlnv.nl/lok • Voorbeeld Boekel: baliebouwvergunning; zie § 5.4	7. Onderzoek naar aanbevelingen over de wijze waarop een bestemmingsplan meer ontwikkelingsgericht wordt
<i>Wet op de Architecten-titel</i>	• Handreiking ontwikkelen met kwaliteit in bestemmingsplannen www.minlnv.nl/lok	1. Aanpassen Wet op de architectentitel (ARC-actie)
<i>Grondverwerving</i>	• Grondexploitatiewet	1. Onderzoek inzetten grondbank Op initiatief van de provincie wordt een grondbank voor beheer landbouwgrond voor natuur en landschap momenteel onderzocht in Laag Holland. Het Ministerie van LNV denkt hierover mee. Op basis van de resultaten van dit onderzoek en rekening houdend met de lopende ontwikkelingen op het gebied van Rijksactivabeleid, kunnen voorstellen voor verdere actie worden gedaan.
<i>Verbeteren bescherming bodem en archeologie</i>	• Maatschappelijk Onderzoek naar Bodemdiensten (2006): Onderzoek naar de mogelijkheid voor het introduceren van Bodemdiensten. Dit kan betekenen dat boeren in de toekomst wellicht beloond kunnen worden voor de inventarisatie van archeologische waarden.	11. Er is een wijziging van de Wet Bodembescherming in voorbereiding zodat hij beter aansluit bij het functiegericht saneren, de meerjarige prestatieafspraken met de verschillende instanties van bevoegd gezag, de inzet van Rijksmiddelen als deelname in een project in plaats van een vast percentage (90%) en verankering van de bedrijvenregeling. 12. Door de Europese Commissie is de Europese bodemstrategie in voorbereiding, deze komt waarschijnlijk medio 2006 uit. 13. Eind 2006 zullen pilots worden gestart voor bodemdiensten
<i>Versterkte inzet van het instrument Beschermd stads- of dorpsgezicht Monumentenwet, 1988)</i>		14. Verkennen van de mogelijkheden tot betere benutting van het instrument 'beschermd stads- of dorpsgezicht' bij behoud en ontwikkeling in het stedelijk en het landelijk gebied (ARC-actie)

Bedrijventerrein

Agendering

6.1 Vragen van de provincies

Agenderen speelt op elk niveau: gemeentelijk, regionaal, provinciaal en landelijk. De provincies hebben twee prioritaire vragen gesteld.

Vraag 9. *Hoe kan landschap – net als water – de prioriteit krijgen die het verdient?*

Vraag 10. *Wat is de waarde van groen. Anders gezegd: hoe kan groen worden vermarkt?*

De provincies vragen aandacht voor het agenderen van landschap. Aandacht voor kwaliteit, financiering en goede inzet van instrumenten voor landschap is alleen mogelijk wanneer landschap belangrijk wordt gevonden. Dit betekent dat landschap op de agenda moet staan van politici, overheden, burgers en maatschappelijke organisatie.

Daarnaast is het van belang regelmatig met elkaar te discussiëren over de kwaliteiten van landschappen en hoe ermee om wordt gegaan. In dit verband is het volgende citaat uit de Europese Landschapsconventie illustratief.

“Elke Partij verbindt zich ertoe het maatschappelijke middenveld, particuliere organisaties en publieke autoriteiten bewuster te maken van de waarde van landschappen, de rol ervan en de veranderingen die zij ondergaan.”(ELC, 2001)

6.2 Visie en inzet van het Rijk

Vanuit de Europese Landschapsconventie is Nederland eraan gebonden het maatschappelijke middenveld, particuliere organisaties en overheden bewuster te maken van de waarde van landschappen, de rol ervan en de veranderingen die zij ondergaan.

Het ministerie van LNV agendeert het landschap vooral door de activiteiten georganiseerd door Kasteel Groeneveld en het College van Rijksadviseurs, waaronder die van de Rijksadviseur voor het landschap. Er wordt steeds een zo goed mogelijke relatie gelegd tussen activiteiten en het beleid.

Daarnaast zorgt het Rijk vanuit de verschillende ministeries voor het in stand houden van ondersteunend landschapsonderzoek bij de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO), NWO en planbureaus, zoals het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en het Natuur- en Milieuplanbureau (NMP). De planbureaus vervullen een taak in het agenderen van de landschappelijke problematiek. Vanuit hun monitoringactiviteiten kunnen zij wijzen op veranderingen in het Nederlandse cultuurlandschap en in de samenleving. Ook onderzoek in het algemeen kan door interessante bevindingen en resultaten te publiceren de publieke en politieke aandacht op het landschap richten.

Het rijk zet ook instituten als NIROV, FUTURE centre VWS en het Belvedere projectbureau in om bepaalde aspecten van landschap, landschapsbeleid en landschappelijke kwaliteit te agenderen.

Rijksadviseur voor het Landschap en College van Rijksadviseurs

Op 1 april 2004 werd Dirk Sijmons door de minister van LNV benoemd tot Nederlands eerste Rijksadviseur voor het landschap, in eerste instantie voor een periode van vier jaar. LNV ziet de strategische vernieuwing van het landelijk gebied als een belangrijke ontwerpogave – nu en in de toekomst. De stimulerende en deels regisserende rol van LNV voor het landschap

krijgt met de aanstelling van de Rijksadviseur extra inhoud.

De Rijksadviseur voor het landschap zal de kwaliteitsontwikkeling in het landelijk gebied stimuleren. Hij adviseert hierover rechtstreeks aan de minister van LNV. Daarnaast adviseert hij andere departementen die zich bezighouden met het landelijk gebied en het landschap. Voorbeelden zijn projecten als Ruimte voor de Rivier, de nieuwe generatie windmolens, de reconstructie intensieve veehouderij en de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

De hoofdtaak van de Rijksadviseur is: het verbeteren van de landschappelijke kwaliteit bij rijksprojecten. Een middel daartoe is het verbeteren van de condities die worden geschapen door het opdrachtgeverschap van het Rijk.

Daarnaast functioneert de Rijksadviseur als boegbeeld van het vakgebied en van de bemoeienis van LNV bij landschappelijke transformaties. Tevens vergroot hij de interesse van het publiek in de verdere 'avonturen' van het (bedachte en ontworpen) cultuurlandschap. Beoogd wordt om een proces van bewustmaking op gang te brengen van de bestaande en toekomstige kwaliteiten van het landschap.

Kasteel Groeneveld

Kasteel Groeneveld in Baarn heeft de taak om projecten tot stand te brengen die de betekenis van landschapsarchitectuur voor de ruimtelijke kwaliteit versterken. Publieksparticipatie is daarbij belangrijk. Deze projecten, in combinatie met reguliere publieksmanifestaties zoals tentoonstellingen en educatieve activiteiten, vormen een inhoudelijke mix die verder ontwikkeld wordt.

Kasteel Groeneveld zal worden omgebouwd tot het nationaal centrum voor landschap en platteland. Het Kasteel ontwikkelt en realiseert projecten, die op een verrassende wijze dilemma's in het beleid rond landschap en platteland aan de orde stellen. Hierbij wordt gewerkt vanuit de drie taakvelden beleid, publiek en onderwijs, waarbij beleid leidend is. Het Kasteel verzorgt daarmee een brugfunctie tussen beleid

en samenleving en vervult tevens een platform-functie.

Kasteel Groeneveld staat voor een inspirerende omgeving waar ruimte wordt gecreëerd voor een innovatieve aanpak van maatschappelijke dilemma's zowel in directe, fysieke als ook in indirecte, geestelijke zin. Steeds wordt daarbij de verbinding gelegd tussen mensen, landschap en beleid.

Milieu- en Natuurplanbureau (MNP)

Het MNP ondersteunt de politieke en maatschappelijke afweging tussen economische, ecologische, ruimtelijke en sociaal-culturele kwaliteiten door het evalueren van het gevoerde beleid en het verkennen van toekomstige ontwikkelingen van met name de ecologische kwaliteit. Het planbureau levert evaluaties en verkenningen over de leefkwaliteit van ons land in relatie met de milieuproblematiek op Europese en op mondiale schaal. Het MNP richt zich vooral op het ondersteunen van de nationale besluitvorming over milieu- en natuurvraagstukken. In de wet is geregeld dat het MNP de regering onafhankelijk kan adviseren.

Jaarlijks publiceert het MNP een Milieubalans en een Natuurbalans. Elke vier jaar verschijnt een Milieuverkenning en een Natuurverkenning. In de Natuurbalans en -verkenningen wordt specifiek aandacht besteed aan landschap.

Het MNP brengt de effecten in kaart die het overheidsbeleid heeft op de natuur en op het ruimtegebruik en in het bijzonder op de biodiversiteit. Het onderzoekt hoe het landelijk gebied zich duurzaam kan ontwikkelen. Daarbij gaat veel aandacht uit naar het mestbeleid en de kwaliteit van bodem en water.

Ruimtelijk Planbureau

Het Ruimtelijk Planbureau geeft gevraagd en ongevraagd advies en stelt zich op als adviseur, commentator en kritisch beschouwer. Het doet dit voor verschillende partijen: voor de gehele regering, voor het parlement, en voor andere overheden.

Op basis van – oorspronkelijk en vernieuwend – onderzoek dat aan wetenschappelijke normen voldoet, leveren het RPB onafhankelijke ge-

vens over de ruimtelijke ontwikkeling in heden en toekomst. Ook worden nieuwe inzichten ontwikkeld voor de ruimtelijke inrichting van Nederland.

Het RPB wil het debat verdiepen door nieuwe onderwerpen op de agenda te plaatsen, door nieuwe antwoorden te verschaffen op vragen die al bekend zijn, door de ruimtelijke ontwikkeling te monitoren en de toekomst van de ruimte systematisch te verkennen.

6.3 Antwoord vraag 9. Aanpak voor prioriteitsverhoging landschap

Vraag 9. *Hoe kan landschap – net als water – de prioriteit krijgen die het verdient?*

Voor het agenderen van het landschap gebruikt het Rijk verschillende instrumenten, zoals in paragraaf 6.2 zijn weergegeven.

Hieronder volgen verschillende mogelijke activiteiten voor agendering. Rijk, provincies en gemeenten kunnen deze activiteiten ondernemen, op zichzelf of in samenwerking.

- Het naar buiten brengen van onderzoeksgegevens. Alarmerende maar ook hoopvolle informatie vormt de basis voor een agendering van het thema.
- Inspelen op actuele vraagstukken. Bijvoorbeeld de relatie van veiligheid, fijn stof, jeugd of gezondheid met landschap.
- Het belang van landschap ten opzichte van andere zaken duidelijk maken. Hiertoe kan een kosten-batenanalyse voor landschap worden opgesteld.
- Handelingsperspectief bieden aan burgers of instituties. De ruimte die provincies en gemeenten nu geboden wordt op het gebied van de nieuwe Wro is daar een voorbeeld van.
- Het inschakelen van bekende en minder bekende Nederlanders. Televisieprogramma's over de verkiezing van de mooiste plek van Nederland dragen bij aan bewustwording bij het grote publiek. Ook de bordjesactie is een goed voorbeeld.

Bordjes actie

Om meer bekendheid te geven aan Landschap Noord-Holland wordt met hulp van de leden én bekende persoonlijkheden een bijzondere actie gestart. Landelijk bekende Noord-Hollanders zijn gevraagd een opmerkelijke uitspraak te doen over Noord-Holland. De uitspraken worden op borden gedrukt en bij leden van Landschap Noord-Holland in de tuin geplaatst. Op deze manier hoopt Landschap Noord-Holland meer bekendheid en meer beschermers te krijgen. De actie wordt volledig gesponsord door het Noord-Hollandse bedrijfsleven.

6.4 Antwoord vraag 10. De marktwaarde van groen

Vraag 10. *Wat is de waarde van groen? Anders gezegd: hoe kan groen worden vermarkt?*

Een kwalitatief goed landschap is geld waard, bijvoorbeeld als goede omgeving voor wonen, werken en recreatie. Het biedt een goed vestigingsklimaat. Groen in de leefomgeving blijkt ook een positieve bijdrage te leveren aan de gezondheid. Ook internationaal geniet ons landschap aanzien, gelet op de toeristenstroom naar de bollenvelden, Kinderdijk en andere kenmerkende landschappen.

Met een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) kan de waarde van groen tastbaar worden gemaakt. En daarmee ontstaat een extra reden om zorgvuldig om te gaan met de kwaliteit van het landschap.

In de brochure Natuur en landschap op waarde geschat (ministerie van LNV, 2006) is een benadering gegeven van de kosten en baten van natuur en landschap. Jaarlijks bedragen de uitgaven voor natuur en landschap van Rijk, provincies, gemeenten en private partijen ongeveer 1 miljard euro. Per Nederlanders is dit ruim 60 euro per jaar.

Tegenover deze uitgaven staat een groot aantal opbrengsten, zoals

- substantiële bijdrage aan de economie via de landbouw en de recreatiesector;
- tal van economische activiteiten ontlenen hun bestaansrecht aan de natuurlijke omgeving;
- de waarde van investeringen in natuur en landschap slaat neer in de woningwaarden.

6.5 Beschikbare informatie en lopende acties

ONDERWERP	BESCHIKBARE INFORMATIE	LOPENDE ACTIES
<i>Publieke discussie over kwaliteit</i>	• Groeneveldpublicatie debatten hybride landschappen	1. Stimuleren kwaliteitsontwikkeling in het landelijk gebied door de Rijksadviseur landschap 2. Ontwikkeling van kasteel Groeneveld tot het nationaal centrum voor landschap en platteland
<i>Rijk wil zelf het goede voorbeeld geven en bekendheid geven aan goede voorbeelden op alle schaalniveaus</i>	• Circa 50 voorbeelden van landschap ontwikkelen met kwaliteit www.minInv.nl/ols • Overzicht voorbeelden van Belvedere, gebiedsontwikkeling VROM en Landschap ontwikkelen met kwaliteit: zie bijlage 5 • Onderzoek 'Maatschappelijke organisaties in actie voor de Europese Landshapsconventie', Alterra.	3. Verbeteren van de landschappelijke kwaliteit door aansturing van Staatsbosbeheer bij het opstellen van Landschapsbeheersplannen 4. Ontwerpen met water (project van VROM, V&W, LNV).
<i>Maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA)</i>	• Natuur en landschap op waarde geschat, 2006. Brochure van het ministerie van LNV. • Methode Overzicht Effecten Infrastructuur (OEI), verplicht sinds Kabinetsbesluit in 2000. Landschap inbouwen in de methode OEI. www.minvenw.nl/cend/oei	5. Onderzoek MKBA voor landschap op nationaal niveau. 6. Onderzoek naar ontwikkeling kengetallen en voorbeeldmodellen voor kosten en baten van landschapontwikkeling op regionaal niveau